

SLÁVA STROJŮ A MĚST

Jaromír Rašín

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Sláva strojů a měst

Jaromír Rašín

Znění tohoto textu vychází z díla [Sláva strojů a měst](#) tak, jak bylo vydáno vlastním nákladem Jaromíra Rašína v Praze v roce 1929. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Jaromír Rašín: Sláva strojů a měst), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyžívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 22. 5. 2019.

*Napiš ty věci, kteréž jsi viděl a kteréž
jsou a kteréž se mají díti potom.*

ZJEVENÍ SV JANA 1, 19

Seděl jsem v své knihovně a čekal jsem na ohlášenou návštěvu dvou inženýrů z Ameriky a jednoho redaktora, říšského Němce. Inženýři čtli o mém včelíně a zajímalo je, jak jsem dovedl v jedné betonové budově umístiti na deset milionů včel, jak jsem organisoval práci včelaře a které jsou výsledky horečného úsilí těchto neúnavných pracovníků. Psali mi, že je zajímavá každý podnik, který dovede sdružit práci velkého množství jedinců a vybudovati obrovské celky. Psali, že je uchvacuje továrna, v které by pracovalo sto tisíc dělníků, nebo trust, v kterém by se sdružila práce několika milionů lidí. Spějeme prý k takovýmto výbojům ducha. Dosud se nám sice nepodařilo v tak velkém měřítku lidskou práci a lidské životy zorganizovati, ale jsme prý na nejlepší cestě k tomu. Přijeli do Evropy, slyšeli o mé továrně na med, kde pracuje přes deset milionů dělnic a to je nadchlo. Stačí prý s trochou fantazie zaměnit v světě představ tyto miliony včel za lidi a tuto továrnu na med za továrnu na některý jiný artikel lidské nezbytnosti a vstoupíme do závratných oblastí lidské vůle a touhy. Redaktor byl říšský Němec z Berlína a provázel je na jejich studijní cestě po Evropě. Setkal se s nimi v Tokiu, kde studoval osobitost projevů a vlastností žluté rasy, procestoval s nimi Sibiř a evropské Rusko, v Polsku se dočtli o mém včelíně a psali mi z Varšavy. Těšil jsem se na jejich návštěvu, neboť rád hovořím o možnostech hospodářských vývoje a rád si představuji, jak asi vyústí rozvodněná řeka světového hospodářství a všelidského snažení.

V předchozích dnech jsem uvedl včelín i dvůr do vzorného pořádku, odstranil jsem každé smítko i pavučinu a vymetl mrtvé včelky. Byl vrchol léta, kvetly lípy, úly byly plné zlatožlutého medu a jejich pláсты byly těhotné nakladenými vajíčky a zavíčkovaným plodem. Včely zpívaly vítěznou píseň práce a míhaly se jako zlaté nitky v rozžhaveném vzduchu. Také svým dvanácti kravičkám

a osmnácti prasátkům dal jsem se zvláštní pečlivostí pokliditi jejich příbytky a omýti bílé dlaždice, kterými jsou obloženy jejich žlaby. Pod stodolou čtveračili vrabci, jako by věděli, že do ní brzy přivezeme hojnou úrodu žluté pšenice a jako by se již radovali, že nastanou sváteční dni výmlatu. Vlaštovky vyletovaly s obratností ptačích akrobatů otevřeným oknem chlěva a vzápětí se vracely přinášejíce do hnízda kořist ve vzduchu chycenou. V zahradě zrály třešně a kvetly rudé máky. Byl červenec. Vlna radosti zaplavila mé nitro, když jsem dával na dvoře svého malého hospodářství poslední rozkazy, a cítil jsem zvláštní uspokojení, pozoruje výraz oné dobromyslné a zdravé spokojenosti svého šafáře, který se raduje, že půda dobře rodí, i jeho ženy, která byla pyšná na krávy, její péči svěřené. Teplý vánek přinášel otevřenými okny do knihovny vůni kvetoucích lip a směšoval ji s vůní růží, které do vázy z míšeňského porcelánu postavila pečlivá ruka mé ženy. Bylo tak krásně jako pět minut po stvoření světa. Vše bylo tak samozřejmé a spontánní. Včely nosily med, slepice vodila hejno kuřat a na poli zrál obilí. Kdyby se ze stěn knihovny, z množství svazků nedívala na mne tisíciletá moudrost člověka, nebyl bych v tu chvíli ani věřil, že je na světě ještě nějaká moudrost kromě moudrosti boží.

* * *

Na dvoře se batolily děti, hrály si, stříkaly a dováděly. Rád jsem se díval na jejich počínání, pozoroval jsem, jak se zárodky budoucí jejich osobitosti projevují v nevinné hře a jak pracuje jejich podvědomí. Malá Hanička měla panenku z hadrů a byla přesvědčena, že je to nejkrásnější panenka na světě, stejně jako věří matka, že právě její dítě je nejdokonalejší. Jeník seděl obkročmo na odhozené tyčce, měl na hlavě papírovou čepici a mával prutem. Tvářil se vážně, důstojně, slavně a vítězně. Byl duchem povznesen a věřil v skutečnost svého domnění jako generál, cválající po vyhrané bitvě nepřátelskými

posicemi. Zimomřivý Karlík díval se na hraní dětí kriticky a zřejmě mu tanulo na mysli, že by to dovedl lépe, jen kdyby chtěl. Jiná holčička chytala mouchy a s labužnictvím Kleopatry, mučící otroky, vytrhávala jim křídélka a nožky. Byl to svět lidí v zárodku, svět matně se rýsující v mlhách dětské nezralosti, započatá cesta, nedozpívaná píseň. Chtěl jsem se ponořit do hlubokých myšlenek o svobodné vůli a o předurčení člověka. Vzpomněl jsem na svatého Augustina a na jeho učení, zabrousil jsem do oblasti křesťanského odevzdání do vůle boží, začal jsem ji navlékati na jednu šňůru s fatalismem Araba a s odříkáním Indů a chtěl jsem ji zauzliti učením moderních deterministů, avšak sluníčko hrálo tak mile a děti i ptáci štěbetali tak přesvědčivě, že jsem mávl rukou nad veškerou zaprášenou moudrostí a odešel jsem k řece. Na břehu rostly stoleté duby, v rákosí hnízdily potápky a čejky a ve vzduchu tančily miliony mušek a komárů tanec života. Rád jsem se procházel u řeky, zvláště navečer. Ryba občas úderem ploutve zvlnila tichou hladinu nebo se vymrskla nad vodu, jako by nebyla spokojena s chladným prostředím svého vodního domova a toužila po změně jako lidé. Šídla a vodní vážky stály nehnutě nad vodou a z dále zaznívala píseň děvčat vracejících se z polní práce. V záhybu řeky byl dub, o němž se říkalo, že je tisíciletý. Nevím, je-li to pravda, ale jistě že mnoho věků již stál na svém místě. Odolával větru i bouři i výlevům citů milenců a nehnul ani brvou, když ruce třesoucí se láskou ryly do jeho těla obrazce podobající se prostřelenému srdci nebo počáteční písmena jeho a její. Milenci zde sedávali za letních večerů a podle toho, jak dovedli vyjádřiti obsah svých citů způsobem zevně patrným, dávali si najevo svou lásku slovy, dárky, hlazením, líbáním, škádlením, hádáním, hněváním, slibováním, smiřováním, křikem, pláčem, hrozbami, úsměvy, nadějemi, předsevzetími, odříkáním, odevzdáním, dlouhými pohledy, stisknutím ruky, slzami, vzdechy a někdy i bitím.

Šel jsem tak pomalu rákosím, tiše a opatrně jako navečer chodívá lovec, aby nepolekal srny vycházející z lesa. Na církevní otce a na

predestinaci jsem ani nevzpomněl. Mou hlavu zaujaly představy velikých lovů, nekonečných stepí s travou tak vysokou, že se zavře i nad jezdcem na koni, divokých džunglí a tichých pralesů. Myslil jsem, že se plížím jako indián kanadskými houštinami, a zetlelý pařez topolu vzbudil ve mně představu hnědého medvěda. Vyplašil jsem párek koroptví, které s hlučným čířikáním odletěly na sousední pole a připomněli mi, že jsem v úrodné labské rovině a že kanadské pralesy, indické džungle, africké stepi, brazilské houštiny a arabské pouště se svým divokým obyvatelstvem, medvědy, lvy, tygry, hyenami, šakaly, hady a škorpiony jsou daleko. Že jsou tak daleko, že snad ani nejsou a že jest jenom labská rovina s nevinnými koroptvemi, s bázlivými zajíci a s ochočenými bažanty. Těžko je mluvit o tom, co je mimo nás; věci vzdálené podobají se událostem minulým anebo se rýsují jako naděje budoucnosti. Jediná přítomnost je skutečná, a co vidíme, cítíme a myslíme, z čeho se radujeme a těšíme, podobá se přítomnosti.

Došel jsem až k dubu. Byl tam synek sedláka Jíry s mladou děvčkou od krav, dívčinou růžolíci, usměvavou a kyprou. Jmenovala se Růženka. Je to krásné jméno a také její zaměstnání bylo krásné: poklízela krávy, dojila je, kydala hnůj a hrála si s telátky. V jiných zemích a v jiných dobách považovali by ji za kněžku a vzdávali by jí pocty, neboť byli lidé, kteří spatřovali v krávě symbol mateřství, a mléko jejího vemene bylo jim zdrojem dobrotivé síly zachraňující plamen života. Sedlák Jíra nebyl však ani básníkem ani filosofem a činnost Růženčinu nehodnotil tak vysoko, jako ji dovedli hodnotiti egyptští kněží nebo indiští bráhmani, a řekl svému synkovi: „Budeš-li za tou děvčkou chodit, přerazím ti obě nohy.“ Mladý Jíra také nebyl básníkem ani filosofem a v životním povolání své Růženky také nespatořoval naplnění člověka, byl však mladý a jeho podvědomí dovedlo hlasitěji hovořiti než podvědomí starého Jíry, v Růžence viděl půl světa a spojení s ní mu bylo světem celým. Kdyby byl člověkem učeným, byl by jí řekl: „Růženko, jsi branou,

kteřou mně bude dopřáno vejíti do věčnosti, jsi vodou živou, která mě zachrání od zániku věčně hrozícího. O tobě mně zpívaly hvězdy a šeptal vánek, o tobě mně vyprávěly stromy, o tobě se mi zdálo, když mě stará chuva chovala v náručí.“ Tak cítil mladý Jíra, ale říci to nedovedl. Svě city shrnul v slova neučená a řekl: „Holka, mám tě rád, ale nohy bych si od táty také nechtěl nechat přerazit; musíme si dát pozor, aby na nás nepřišel.“ Růža se smála a její smích jako stříbrné perly zazvonil pod klenbou stromu. Mladý Jíra širokou a upracovanou rukou stiskl její plný prs a sedli si do trávy.

Slyšel jsem již dříve o jejich lásce i o překážkách, které se jim stavějí v cestu, a zdálo se mi, že jejich historie je tak obyčejná a všední jako nic jiného. Rodiče vždycky brání, mladí se vždy někde sejdou, vyryjí svá jména do kůry stromu nebo na lavičku, šeptají k hvězdám, apostrofují měsíc, a když se cit jeho výbojnosti střetne s citem její poddajnosti, dovrší dílo lásky jako herci, kteří hrají, aniž vědí, kdo je autorem a kdo režisérem. Básníci to popíší, čtenáři si to přečtou a s novým dnem začnou se nové historie lásky. „Nelze již psátí o lásce,“ řekl jsem si a zapomněl jsem na džungle i pralesy a na divoká zvířata. Opět jsem vyplašil párek koroptví. Letěly vedle sebe a bojácně křičely. Díval jsem se za nimi a zdálo se mi, že se mají rády, že jsou tak opuštěné, že samy dvě stojí proti celému světu a že jejich láska je pavézou jejich života a že každá láska, i ta nejvšednější, je ohromnou událostí, je novým světem, je novým životem. Každá dívka, která miluje, je princeznou, každý hoch je bohatýrem a každý básník, který opěvává lásku, je bardem zpívajícím o krásách věčně lidských a hrajícím na varyto života.

Vrátil jsem se domů s myšlenkami na lásku. Dech volné přírody ofoukl mé tváře a slunce je zbarvilo do bronzova. Na mém stole byl telegram. Jaké probuzení! Jaké rozčarování! Co má společného tento létající papírek, tato vymoženost techniky s láskou a s tichými akordy, kterými ruka věčné přírody sahá do strun našeho srdce. Jak všední, jak nekonečně všední, hloupé, úmorné a nepotřebné. Tisíce

mužů a žen sedí v kancelářských kobkách bez vzduchu a bez slunce a mačkají telegrafní klíč, a papírky letí vzduchem. Otevřel jsem telegram – hosté přijedou zítra. Nu dobře. Potěšil jsem se se psy, kteří věrně hlídají můj stateček, dal jsem jim chleba a tvaroh a povečeřel jsem s nimi. Sklenice kyselého mléka na noc, otevřené okno, vůně luk, v blízké bažině zpívají žáby. Hlavou se mi ještě matně mihlo, že zítra přijedou inženýři a že redaktor poslal telegram, a pak jsem usnul spánkem člověka dobrého a spravedlivého.

* * *

Druhý den jsem časně vstával. Slunce vycházelo slavně. Východ slunce je vždy slavný. Slavně rodí se den. Není jiné slávy na světě než sláva slunce. Básníci říkali, že slunce je bůh, a přirovnávali je k vozu taženému vítěznými oři, jeho paprsky přirovnávali k střelám, jeho teplo bylo jim dobrotivým úsměvem matky, jeho ničivý žár rozpáleným hněvem přísného otce. Hvězdáři vypočítali, jak je veliké a široké, jak je daleké a kolik váží, jaké je na něm teplo a jak je staré, a řekli nám, že je otcem dešťů i větrů i všeho pohybu i všeho života na zemi. Lidé však zapomněli na básníky a nestarají se o to, co říkají hvězdáři, a málo se dívají na slunce. Snad polovina lidí, jež žije v městech, noc proměňuje za den a pozdě vstává, nevidí slávu rodícího se dne, nevidí, jak slunce odhazuje purpurový plášť, v kterém v noci spalo, a jak vystupuje v nahé kráse svého zářícího těla. Východ slunce je slavný a slunci nevádí, že lidé spí v propocených peřinách a v dusných pokojích, místo aby se omývali ranní rosou a obrácení k východu šeptali modlitbu. Boha lze uctívati modlitbou k slunci, neboť slunce je velikým božím dílem. Slavní jsou skutkové boží, slavné je slunce, ale ještě slavnější je světlo, neboť světlo je princip, duch, idea; slunce je hmota, je představitelem idejí, je zhmotněním principu. Nejdříve řekl Bůh: „Buď světlo!“ A učiněno jest světlo. A teprve čtvrtého dne učinil Bůh světlo větší,

aby panovalo nade dnem a světlo menší, aby panovalo nad nocí, a hvězdy. Východ slunce je významnou událostí v životě země. Nevadí, že se opakuje každodenně, je po každé vznešený a krásný. Zvěstovateli jeho jsou červánky a ptáci. Tma utíká, světlo se rodí, dobro přemáhá zlo a život vítězí nad smrtí.

Česali jsme třešně. Veliké, červené, šťavnaté chrupky plnily košíky a ještě utržené se na nás smály vášnivými pohledy milenců světla, a ty, které byly rozšlápnuty, potřísnily krví svého těla zelenou travu jako milenky, které obětovaly po první bohyni lásky všechno, co měly. Třešně se podobají očím temně rudým, červeně svítícím, vášnivě milujícím a ukrutně slibujícím. Jsou šťavnaté a plné krve. V kolébce zpívaly jim včely a mušky zvěstovaly lásku jejich rodičům. Zrají v době, kdy se láska nejvýše vzdouvá, podobají se šťavnatým rtům mladých dívek a volají, aby byly rozkousnuty. Česali jsme třešně, totiž moji lidé česali a já jsem se díval, ne proto, že bych nedovedl česati nebo že bych nechtěl česati, ale, drže několik utržených třešní v ruce, zamyslel jsem se nad nimi, přirovnával jsem je k tisíci různých věcí a díval jsem se, jak se veliké slunce v nich, v malých červených bobulkách, cele zobrazuje. Pak jsem uslyšel štěkot psů zvěstující návštěvu a spěchal jsem, abych přivítal hosty.

Představili se, jménům jsem dobře nerozuměl. Velcí, hubení, kostnatí, bledí, světlovlasí. Němec, redaktor, byl obtloustlý, živý, těkavý; omlouval se, že přichází s doutníkem, neboť nemůže nekouřiti. Uvedl jsem hosty do pokoje a nabídl jsem jim sklenku likéru. K své hanbě se k tomu přiznávám. Víím, že všechny likéry, alkohol a všechna narkotika jsou ďáblovým výmyslem a zpropadeností lidskou. Sám jich nepotřebuji a neužívám, ale jsem tak hloupě šetrný k hostům, že jim předkládám toto pochybné povyražení. Jsou tomu zvyklí, vypijí sklenku a hned se jim to zdá u mne domáctější. Co jsem se poznal s lidmi, všichni rádi pili a rádi kouřili. Nejvíce básníci a umělci. Jednou jsem navštívil malíře; maloval jarní náladu v lese a zakouřil z fajfky svůj atelier, že v něm nebylo ani vidět. Když jsem

k němu přišel, maloval právě fialky. A básníci psali o bublajících potůčcích, o křišťálové vodě, o šumění lesa a o vonném dechu růží a pili při tom slivovici s čertem a kouřili kuba. Často jsem si dával otázku, proč to lidé dělají. „Snad proto, že jim to chutná,“ vysvětloval mi můj přítel. „A proč jim to chutná?“ ptal jsem se ho s logikou dítěte. Ale přítel místo odpovědi pokrčil rameny. I filosofové se pokoušeli vysvětliti příčinu tohoto hromadného onemocnění lidské vůle a chuti, ale nepodařilo se jim to. Lidé pijí a kouří z dlouhé chvíle i proto, že mají mnoho práce, z radosti i na vztek, při svatbě i při pohřbu, z chytrosti i z blbosti – a žádný to nevysvětlí ani jim, ani sobě, ani ostatním. Zvíře nepije, rostlina po nikotinu zhyne, ale člověk vydrží všechno. Ejhle člověk, říkám si, když vidím takového bafala, a dohaduji se, zda by byl býval Diogenes v svém sudu kouřil, kdyby Athéňané byli bývali tenkrát vyráběli cigarety. Mám za to, že by byl kouřil, když už pro nic jiného, tedy jistě z dlouhé chvíle. Pan redaktor zapomněl úplně na vznešenost filosofické nauky o zmenšení potřeby na nejmenší míru a k přirozeným potřebám svého těla připojil ještě potřebu nepřirozenou, kterou formuloval slovy, říkáje, že nemůže nekouřiti. Inženýři se napili likéru, zapálili si cigaretu a prohlásili, že jsou přívrženci prohibice, neboť je to prý znamenitý vynález a podporuje dělnost dělníků.

„Já se také obdivuji prohibici,“ řekl jsem. „Jaké ukáznění! Jaká mravní síla!“

„Nu, prosím vás, jakápak mravní síla,“ namítl jeden z inženýrů. „Když budete mít v továrně deset tisíc dělníků, bude jejich výkon mnohem lepší co do jakosti i co do množství, když se večer napijí mléka, než kdyby prochlastali svůj plat ve všelijakých alkoholických svinstvech. My to řešíme z hlediska praktického. Sami se napijeme, slib jsme nesložili, no a kdyby – vždyť nejsme žádní fakíři. Každé pravidlo má výjimku a každá zásada odchylku. My ukazujeme dobrou cestu. Chcete-li, běžte po ní, nechcete-li, pomůžeme vám zákonem.“ Inženýr se napil a pokračoval: „Jste chudáci a mluvíte

o mravních ideálech, a na východě, tam ty mravní ideály uskutečňují a stali se při tom žebráky. Spása světa přijde z Ameriky. My máme stoposchodové mrakodrapy, jezdíme pod zemí, lítáme ve vzduchu, procházíme se na visutých chodnících, posíláme vzduchem bursovní zprávy i úryvky z oper, organisujeme, pracujeme, tvoříme a vyrábíme. Podařila se nám ohromná věc. Rozdělili jsme dílo na molekuly a na atomy práce, a kdyby se totéž podařilo fyzikům, převrátili by svět. Vy se ještě pachtíte, abyste stvořili dílo, naši lidé pracují jen o jedné jeho molekule. Nu, ostatně i u vás jsou výjimky. Máte jednoho chlapíka, lépe snad říkajíc, máte jediného chlapíka, který u vás za něco stojí, a to je Baťa.“

Druhý inženýr přisvědčivě kývl hlavou na znamení souhlasu a německý redaktor se vítězně zatvářil, uvědomiv si patrně, že Němci mají takových chlapíků více.

„Počkejte, pánové,“ řekl jsem. „Mluvíte příliš učeně. Nerozumím vašim výrazům. Co jsou to molekuly práce?“

Inženýři se shovívavě usmáli a ochotně vykládali. „Účelem práce je dílo, ale zhotoviti dobré dílo je těžké, neboť dobré dílo jest uměním, ale ne každý člověk je umělcem. Seženete-li na příklad deset tisíc lidí a řeknete jim, aby všichni dělali boty, budou je dělat, ale každý jinak a špatně, boty budou drahé a bude jich málo. Když však je podrobíte naší disciplíně, budou všichni dělat boty dobré, neboť nikdo z nich nebude dělati boty. Zní to paradoxně, ale je to pravda.“ Inženýr se usmál a podíval se na mne pohrdlivě, neboť začal ve mně tušiti nepřítel moderních výrobních metod.

„A co tedy dělají ti lidé, když nedělají boty?“ tázal jsem se s údivem.

„Jeden dělá dírku, druhý zářez, třetí klepne kladívkem, čtvrtý strčí kůži pod stroj, pátý ji vyndá a tak to jde od jednoho k druhému, až je z toho bota,“ ochotně vysvětloval inženýr. „A s automobily je to zrovna tak. U nás Ford vyrábí několik tisíc automobilů denně a zaměstnává spousty dělníků, ale žádný z nich by nedovedl udělat

automobil ani v podobě kapesní hračky pro děti. Když je však dáme dohromady s našimi stroji a zvedneme inženýrskou taktovku, podobá se továrna průchodícímu domu: z jedné strany jdou do ní suroviny, z druhé vycházejí hotové výrobky.“

„A co ti lidé, kteří takto pracují?“ otázal jsem se. „Dostává se jim uspokojení z vykonané práce? Naplňuje se jejich duch radostným sebevědomím a pocity podobnými, jaké má matka při pohledu na své dítky?“

Inženýři se na mne dívali udiveně, jako by nevěděli, o čem mluvím. Pak vyhrkli oba současně: „Nenajímáme dělníky, aby se u nás obšťastňovali prací, ale aby pracovali, a staráme se, aby byli zdraví a silní.“

„Mýlíte se, pánové“, řekl jsem vážně. „Práce má činiti člověka šťastným, neboť jedině ona to dovede. Člověk má v sobě jiskru tvůrčí síly všemohoucího boha, člověk chce tvořit; raduje se ze svého díla a s ušlechtilým zadostiučiněním pohlíží na výrobek svého namáhání a důvtipu; je tak uzpůsoben, že se raduje, zhotoví-li pár bot, ale neraduje se, je-li postaven k běžícímu řemeni, přikázete-li mu, aby za minutu udělal tolik a tolik dírek do předmětu, který řemen přinese. Vaše rozdělení práce na molekuly je důmyslným technickým výmyslem a umožňuje větší produkci, snad i větší výdělky, bere však lidem radost z vykonané práce, staví je na jednu úroveň s neživými stroji a zbavuje je lidské důstojnosti. Člověk je stvořen k obrazu božímu, a vy ho přetvořujete k obrazu mašin.“

Inženýři si mnuli ruce a hlasitě se smáli. Snad se jim zalíbilo, že jim přiznávám způsobilost zkrřížiti i záměry boží. „Je to duch času,“ vmísil se do řeči redaktor. „Všechno má svůj vývoj a spěje k vyvrcholení. Snad byste se nechtěl vrátit do biblických dob patriarchálních rodin nebo do dob, kdy vzniklo středověké pořekadlo: Řemeslo má zlaté dno? Dnes ani rodina, ani národ nic neznamenají a vy byste chtěl mluvit o jednotlivci a o jeho nároku na štěstí? Dnes jde o lidstvo a o kolektivní lidské štěstí. A aby ho bylo dosaženo, musí se

všichni jednotlivci vzdáti osobního potěšení a podříditi se zájmům celku. Práce musí býti atomisována, a vynajde-li někdo způsob, jak ji elektronisovati, zjedná si nesmrtelné zásluhy o lidstvo. Každé dílo bude rozděleno na nejmenší myslitelné jednotky práce a každý předmět projde rukama tisíce dělníků, než bude vyroben. Dělá-li někdo po celý život jednu jedinou maličkost a nic jiného než tu jedinou maličkost, připouštím, že se mu taková práce zoškliví a že se začne nudit, za to však tu práci udělá dobře. A nenajde-li vnitřního uspokojení z vykonané práce, musíme ho převychovat, aby dovedl čerpati uspokojení z vykonané práce organismu, jehož je členem. Je třeba, abychom se vzdali osobní ješitnosti a osobního uspokojení a podřídili se zájmům celku. Učte se od včel. Ty se vzdaly veškeré individuality, ba i rození přenesly na jedinou, aby vytvořily mohutnou kolektivní pracovní organizaci, vystupňovaly své pracovní metody a dospěly k výsledkům netušeným.“

„Učme se od včel, učme se od hmyzu,“ zvolali inženýři. „Pojďme si prohlédnouti včelín.“ Šli jsme. Včelín hučel jako vojsko před bitvou, mladé královny vytrubovaly, jedno včelstvo se rojilo, dvě jiná se k tomu chystala.

„To je ideální obraz budoucího uspořádání lidské společnosti,“ řekl mladší inženýr. „Rozdíl je ten, že vaše včely ve všech úlech, kterých zde vidíme na dvě stě, vyrábějí med, kdežto lidská společnost by v několika stech ohromných továren dovedla vyrobiti veškeré potřeby a veškeré součástky. Od včel bychom převzali jen vzdání se vlastní osobitosti a vlastní rodiny. Osobnost i rodinu nahradí včelám úl a včelstvo a lidem továrna. Poměry, v kterých dnes žijeme, jsou přímo barbarské proti poměrům, k nimž spějeme. Představte si ubohost dnešní ženy, manželky a matky. Je uštvaná starostí a nekonečný řetěz různých prací bičuje její bedra. Uklízí, drhne podlahu, vaří snídani a oběd, myje nádobí, pere, žehlí, topí, vychovává děti, stará se o muže, šije, zašívá, vyšívá a jak se všechny ty domácí práce ještě jmenují. Oč krásnější život budou míti naše dcery. Nebudou

uklízet, neboť uklidí tovární uklízečky, nebudou práť, neboť prádlo se vypere v továrních prádelnách, nebudou vařit, neboť oběd jim přijede uvařený, když zapíská tovární siréna, na běžícím řemeni, nebudou vychovávat děti, neboť ty budou svěřeny továrním školám, nebudou topit, neboť teplo se bude posílati z tovární tepelné ústředny, nebudou šít, neboť tovární oděvny dodají potřebný oděv.“

„A co, prosím vás, budou dělat tyto šťastné dcery našich dcer?“ otázal jsem se. „Budou stát u nějaké rotačky nebo u nějakého řemene a budou dělat sto dírek za minutu?“

„Možná, že dokáží i sto dvacet dírek za minutu,“ odpověděl inženýr vážně.

„A to je úkolem ženy, manželky a matky, aby dělala sto dvacet dírek za minutu?“ zvolal jsem zděšeně. „Není žena spíše povolána, aby krásnila domácnost svého muže a stírala měkkou rukou vrásky z jeho čela? Není úkolem matky, aby láskou zušlechtovala své dítě? Co zbude lidem, ztratí-li rodinu? Což mohou růsti stromy bez kořenů? Rodinný život a osobitost práce jsou znakem lidské ušlechtilosti. Rozdělíte-li všechnu práci na atomy, zjednodušíte a zplošíte život lidí tak, že život každého hovada bude záviděníhodný svou komplikovanou tvárností. Rodiče připravíte o děti, děti o rodiče, muže o ženy, domácnost o hospodyně, dělníky o radost z vykonané práce a lidstvo o požitek mysliti a vynalézati.“

„Naprosto ne,“ odpověděl starší inženýr. „Jestliže ze starého výrobního systému vyplývaly lidem nějaké radosti, budou jim z nového pracovního systému vyplývati jiné radosti. Forma života spěje ke kolektivismu a kolektivní výroba je výrobou budoucnosti. Lidí je mnoho a nemohou individuální prací vyhověti svým potřebám. A lidstvo je na postupu. Počet jeho se ještě mnohonásobí. Společně žijeme, společně pracujeme, společně vyrábíme, proč bychom se nemohli společně radovati? Radost nového člověka bude novou radostí. Vergilius žil na svém statečku a radoval se z včel. My ujíždíme po betonové silnici rychlostí sto kilometrů za hodinu

a radujeme se i ze silnice i z vozu i z továrny, která vůz vyrobila, i z obchodu, který organisoval rychlé dodávání benzínu, radujeme se z novin a ze sportovních událostí, život leží před námi na plátnech biografů, elektrické světlo proměňuje noc v den, bezpečně bydlíme v závratných výšinách moderních domů, stroje hučí pod zemí i v jízdni dráze, ohromné továrny se podobají kostelům práce. Lítáme vzduchem lépe než ptáci, plaveme v moři lépe než ryby, bojujeme a vítězíme. Čím více se nás sdruží, čím lépe se rozdělí práce, tím mohutnější jsou výsledky. Neužasnete před mohutností našeho rozumu?“

„Nikoli, neužasnu,“ odpověděl jsem. Ale inženýr mávl pohrdlivě rukou a pokračoval.

„Hmota je líná, má svou setrvačnost, ráda zůstává v nehybnosti. Duch letí jako plamen, zvěstující vítězství, hýbe hmotou, formuje ji a činí ji poplatnu člověku. Kdyby Julius César anebo Napoleon vstali z hrobu, žasli by nad ohromností našich vynálezů. Těžko by srovnali v svých geniálních hlavách, jak lze na dálku mluvit, bez koní jezdit, plynem usmrcovat, vzduchem létat. A přes to je naše kultura a civilisace docela primitivní a v samých začátcích, srovnáme-li ji s oblastmi duchovních výbojů; její zemička je ničím proti velikým říším, které stvořil duch; hmota pomalu vchází do nového ráje. Představte si na příklad vlak. Víte, co je vlak? Jeli jsme vlakem přes celou Sibiř a Rusko, projezdili jsme vlakem celou Ameriku, můžeme vám říci, co je vlak.“

„Každé dítě ví, co je vlak,“ odpověděl jsem. „Několik vozů na kolečkách a jiný vůz na kolečkách to táhne. Člověku prosaickému připomíná housenku, básníku připomíná cizí kraje, korálové útesy, indická moře a tropická pásma.“

„Vlak je výkřikem lidské nemohoucnosti,“ odpověděl inženýr zlostně, „stejně jako komíny továren a kamna v domácnosti. Je to nejprimitivnější stupeň výroby energie a pohybu, je to prostě odkoukáno od přírody. Člověk a každé zvíře vyrábějí v svém žaludku

z potravy potřebnou energii, a kudy chodí nebo jezdí, všude tento přístroj s sebou nosí. Podobně i vlak veze s sebou vagon uhlí, topí, kouří a smrdí; většina energie uteče komínem – je to vše nedokonalé, ubohé. Vlaky a všechny stroje celého světa, všechny továrny i domácnosti mají se pohybovat jednou silou, budou se pohybovat jednou silou. Tu vyrobíme přímo z hmoty a rozešleme vlnami do celého světa jako při rozhlasu. Vlak, továrna, domácnost, parolod', vzducholod' i hospodářství budou mít přijímače, které, přijavše tuto sílu, promění ji v práci. Nebude kouře, nebude komínů, nebude zatápění. Mohutná energie bude se vznášeti nad zemí jako duch boží nad vodami a promění se podle našeho přání v práci, v teplo i ve světlo. Továrny, hnány její silou, budou pracovat ve dne v noci, vlaky pojedou šílenou rychlostí. Automobilista se nebude v horských serpentínách shánět po benzinové stanici, přijme energii, potřebnou pro svůj vůz, přímo ze vzduchu a současně přijme ze vzduchu melodie lahodící jeho duši nebo poslechne, chcete-li, třeba báseň.“

„Proč by poslouchal báseň? Básní snad již nebude, nebo se budou vyráběti jednotně. Ostatně, proč bychom výrobu básní vylučovali ze všeobecného zákona výroby věcí ostatních? Byly doby, kdy se básně vyráběly individuálně podle stavu duše jedincovy. Pak se začaly vyráběti sériově, potom kolektivně a konečně bude vzduchem vlátí jedna universální báseň, kterou si zvláštním přístrojem chytí, kdo právě zatouží po tomto požitku.“

Inženýr svažil čelo na znamení nelibosti; zdálo se mu snad nemístným, že do jeho hospodářských a technických úvah pletu věc tak zbytečnou jako báseň. Abych odůvodnil své přirovnání, rozvedl jsem je rychle ještě dále a řekl jsem:

„Nemraďte se. Tento básnický vývoj úplně odpovídá vývoji výroby ostatních hodnot lidských. Ani básnictví nemohlo ustrnouti na principu patriarchálním a musilo projít vývojem liberalismu, socialismu a státního kolektivismu, aby zakotvilo v universálním

kolektivismu všesvětovém, který je alfou a omegou, začátkem i koncem, kolébkou i rakvičkou...“

„Smějete se. Zřejmě se posmíváte,“ zlobili se moji návštěvníci. „Nechápeme, jak můžete nechápat, k čemu lidstvo spěje.“

„Já zas nechápu,“ odpověděl jsem s úsměvem, „že vy nechápete, že to chápu. A právě proto, že to chápu, právě proto se mi to nelíbí.“

„Ono se mu to nelíbí,“ volali inženýři posměšně. „Nelíbí se mu doraziti za šestatřicet hodin z Ameriky do Evropy, nelíbí se mu odstranění veškeré práce a špinavé dřiny. V strojích záleží celá budoucnost lidská. Stroje vyřeší i ty nejtěžší problémy sociální i politické. Každý chce být pánem. Toť smysl celé politiky. Vládneme-li nad druhými, vracíme se k podstatě otroctví a přiléváme hořlaviny do plamenů sociálních a třídních bojů. Člověk přestane vládnouti člověku a bude vládnouti přírodě. Představte si, jaké úkoly nás očekávají: Sibiř proměníme v jediný kvetoucí sad, nekonečné bažiny severních pomezí vysušíme a zalesníme, z nedohledných rovin mezi Eufратem a Tigridem uděláme ohromné obilnice světa, Afriku zalidníme novými lidmi inteligentními a vášnivými, kteří v palmových zahradách plných omamné vůně skořicových květů, pod žhavými paprsky slunce vynajdou žhavé rozkoše lásky a nové rozkoše života. Zavodníme Saharu a učiníme z ní zem úrodnou, zavodníme Arábii i středoasijské pouště. Jaká budoucnost kyne lidstvu v poříčí Amazonky, v těch horkých pralesích, na které se denně usmívá slunce. A lidí bude na světě sto miliard!“

„Pomyslete, co hezkých mladých dívek bude mezi nimi!“ zvolal jsem unesen, neboť představa palmových zahrad, plných skořicové vůně, silně na mně zapůsobila. Představil jsem si teplé a vlhové noci v zahradách afrických měst, která teprve vzniknou, a v duchu jsem viděl, jak se na temněmodré obloze třpytí tisíce jasných hvězd a jak se usmívají na milence. Viděl jsem ohromný měsíc v úplňku, červený jako tváře našeho dobrého pana stárka, jak se vynořuje z tajemné houště datlí a kokosových ořechů a jak se šelmovsky a s úsměvem

dívá na milence, kteří usedli pod kokosovníkem. Měsíc je starý pán, má bílé vousy a jeho vášně již ochladly. Stal se trpělivým posluchačem vzdechů a dobrým rádcem milenců. Slyšel jsem ho často, jak v měkkých doubravách našeho kraje říkal milencům: ‚Tam si děti nesedejte, tam je mokro, zazelenily byste si záda.‘ Anebo okřikoval ryby, když vystrkovaly hlavy z rybníka a indiskrétně se dívaly na lásku. Měsíc je chladný a studený. Ani horké africké noci nedovedou rozpáliti jeho vášně. Dobrácky poradí milencům, kteří v afrických zahradách usednou pod kokosovníkem: ‚Děti, tam si nesedejte, kokos není švestka, spadne-li vám na hlavu, budete mít po lásce.‘ Tak jsem se vžil do této představy, že jsem viděl mezi listím a na větvích stromů opice, papoušky i kolibříky, a vdechoval jsem důvěrnou vůni africké noci. Zapomněl jsem na inženýry i na redaktora a seděl jsem pohřížen v hluboké snění. Včely zpívaly píseň o veliké touze květu a mou duši táhly hříšné myšlenky svatého Augustina.

Inženýři poodešli a prohlíželi úly. Byly plné včel, plodu, medu a pylu, plné hemžení a mačkanice a i za okénkem visely hrozny včel, které se nemohly do úlu vejít. A stále se vracely nové včely z pastvy, mačkanice byla tak hrozná a hukot tak ohlušující a život jejich tak bezprostředně intenzivní, že vyloudily spokojené úsměvy na tváři pánů inženýrů.

„Není slušné nechat hosty o samotě a snít o afrických nocích,“ řekl jsem sám k sobě a šel jsem k hostům. Všimli si různých knoflíků na úlech, a to zaujalo jejich pozornost.

„Zdá se, že je v tom nějaký systém?“ tázali se zvědavě.

„Je to můj systém rychlé orientace na včelíně,“ vysvětloval jsem ochotně. „Zelený knoflík značí, že včelstvu byl nasazen medník, červený, že včelstvo není v pořádku, černý, že jsem mu odňal matku, žlutý, že včelstvo má novou letošní matku, modrý, že včelstvo bylo usazeno jako roj, a stříbrný, že se včelstvu již odebral med.“

„Je to důmyslné,“ řekli inženýři, „ale organizace včel je mnohem důmyslnější. Přiznáme se vám, že se hlavně zajímáme o organizaci

plození. Proto jsme také k vám přišli. Byli jsme na tuto myšlenku přivedeni v Rusku, kde se vytvořila vědecká společnost vynikajících učenců, a intenzivně tuto myšlenku studuje. Byli jsme uvedeni do jejich společnosti a zasvěceni do jejich studia. Je to tajuplná hudba budoucnosti. Je to tajemství.“ A oběma inženýrům blýskaly oči vnitřním zanícením.

„Pánové!“ zvolal jsem. „Dovedu se nadchnouti pro všechna tajemství. Svěřte mi je. Ukáži vám za to všechna tajemství svých včel.“

„Nemůžeme vám to prozradit,“ řekli inženýři. „Jde o umělé plození lidí.“

„Jakže,“ zvolal jsem zděšeně. „Vy chcete uměle dělat lidi jako Karel Čapek?“

„Ale ne“, odpověděli mrzutě. „Výroba lidí podle Karla Čapka je výplodem básnické fantazie a prakticky není možná. Svět techniků se jí nikdy nebude zabývat. My chceme zařídit plození lidí a nikoli výrobu lidí.“

„Člověk nevzniká plozením, nýbrž láskou,“ zvolal jsem. „Láskou vzniká a láskou žije.“

„No, to se tedy mýlíte,“ řekl starší inženýr vážným hlasem. „Člověk vzniká plozením a žije uhlohydráty, bílkovinami a některými chemickými spalovacími postupy. Je velická chyba, že si to lidstvo dosud neuvědomilo a že o této nejdůležitější výrobě smýšlí tak primitivně jako vy a že ponechává na pospas náhodě to, co by mělo býti vědecky založeno a pečlivě zorganizováno. Prosím, ukažte nám princip výroby včel, nebo, chcete-li, princip plození včel.“

„Tato věc, pánové, je opravdu obdivuhodná,“ začal jsem, nedávaje se dvakrát pobízet. „Vidíte zde v jednom úle padesát tisíc včel a z nich jen několik málo trubců a jediná královna jsou určeni lásce a plodí potomstvo. Ostatní pracují. Královna se jednou spáří s trubcem a pak po celý život klade vajíčka. Trubec se jednou za svůj život spáří s královnou, ale ne každý. Jen několik zvláště vybraných

a způsobilých se dostane k tomuto úkolu. Ostatní na prázdno vyžijí svůj život, stejně tak, jako na prázdno z hlediska lásky vyžijí svůj život ostatní včely.“

„A přesto je úl plný včel,“ řekl redaktor, „plný medu a zvučí prací. Vaše myšlenka, pánové, o nutnosti nového zorganizování plození, je správná a dochází potvrzení v samé přírodě. Není nic nového pod sluncem.“

Zdalo se mi, že začínám chápat, a řekl jsem se smíchem:

„Snad nechcete společnost lidskou in puncto sexus zaříditi po způsobu včel? To by se vám naši mládenci poděkovali a naše panny teprve.“

Do včelínu vstoupila služebná a hlásila, že oběd je připraven. Byla hezký rostlé děvče, svěžích tváří a veselého pohledu.

„Má známost?“ ptal se mladší inženýr, když děvče odešlo. „Má,“ odpověděl jsem. „Chodí s jedním židem.“

Inženýři se na sebe mlčky a dlouze podívali, jako by v slovech mých našli potvrzení všech svých teorií a pak odešli se mnou k obědu.

* * *

Dal jsem připraviti bezmasý oběd: polévku z rajských jablek, bramborovou kaši se zeleninou, banány na smetaně a obalovaná jablíčka. Byl jsem zvědav, jak hostům, kteří proběhli celým světem a jedli jídla nejroztodivnější, bude tato má kuchyně chutnat. Sedám k obědu v slavnostní náladě a s povznesenou myslí, neboť považuji tento okamžik za významnou událost v životě. Mám vlastní teorii jídla: jím jednou za den bezmasou, ale pečlivě připravenou potravu, a hlavně si libuji v zelenině a v ovoci. Ráno a večer piji šálek mléka nebo šálek lipového čaje. Kravičky v chlévě a lípu na dvoře považuji za své přítelkyně a přijímám jejich dary jako projev jejich přátelství. Do mléka a do čaje dávám lžičku medu, který mi v zimě připomíná

slávu léta a sladkou lahodností potvrzuje přátelství, které jsem uzavřel s včelami. Nemám rád bankety a přejídání se, a zdá se mi hrozným barbarstvím, když lidé za zvuku hudby, cinkající stříbrnými vidličkami a noži o skvělé příbory z míšeňského porculánu, polykají ubohé telátko nebo kuře, které nikomu neublížilo. Oběd má být jednoduchý. Kdybych byl malířem a kdybych měl namalovat idylu oběda, namaloval bych muže, jak láme chléb a dává jej svým dětem. Jídlo je pobožností, ale lidé nepochopili, v čem záleží hlubokost symbolu večeře Páně a co znamenají slova „Vezměte a jezte: totoť jest tělo mé.“ Jídlem obnovujeme sílu těla jako spánkem sílu duše a málo dosud bádali lidé o jídle a o spánku. Důležitost těchto věcí je tak veliká, že uniká pozornosti lidí, a věci nejdůležitější zdají se nedůležitými. Mnoho záleží na tom, co jíme, mnoho záleží na tom, v jakém rozpoložení myslí jíme. Jídlo a myšlenka, hmota a duch tvoří člověka. To věděli lidé staří a moudří a proto před jídlem i po jídle zbožně povznášeli svou mysl k bohu a proto nás Ježíš učil, abychom prosili boha o chléb náš vezdejší. Člověka duchovního poznáte při jídle. Byl jsem v Římě a přišel jsem tam do zoologické zahrady právě v okamžiku, kdy lvům a tygrům hodili do klece celé kýty koňského masa. Zvířata se vrhla na maso, a uchopivše je předními tlapami rvala divoce a trhala maso, až krev stříkala na všechny strany. A ve Vídni jsem byl na jednom banketu, kde tisíc lidí v ohromném sále jedlo a pilo až do nemožnosti. A pak rozbíjeli sklenice a nadšeně řvali a noviny druhý den psaly o vlasteneckých projevech, které se na tom banketě udály.

Pozval jsem k obědu svého přítele, který všechno dovede a ničím nebyl. Pomáhal mi ve včelíně a dovedl vypěstovati nejkrásnější matičky, štěpoval růže a rouboval stromy, psal básně a pomáhal mi při korekturách. Věděl jsem o něm, že proniká hluboko k jádru všech věcí, a nejlépe jsem mu rozuměl, když mlčel. Ostatně mluvil málokdy. Sedli jsme ke stolu a jedli. Redaktor hned po polévce začal kouřiti a inženýři zřejmě nevěnovali pozornost tomu, co jedí. Má

žena byla jejich nevšímavostí zklamána a hned po obědě odešla od stolu. Hosté oživli teprve při černé kávě.

„Najedli jste se dobře?“ tázal jsem se se zdvořilostí hostitele.

„Bah,“ odpověděl mladší inženýr a vypustil nosem veliké kotouče dýmu. „Jídlo je blbost, zaostalost a zcela primitivní zařízení. Je vidět, že člověka nedělal inženýr.“

„Vidím, že se stále zabýváte myšlenkou dělati lidi,“ vyzvídal jsem dále.

„Ano, budeme dělat lidi,“ odpověděl inženýr. „Máme plán. Znamenitý plán, jenže, bohužel, budou to lidé stejně primitivní, jako jsme my. Budou mít žaludek a budou jíst. Žaludek a jídlo u člověka je stejně zpozdilé jako lokomotiva s uhlím u vlaku. Člověk a žaludek, toť hlemýžď a ulita. Jako nenosíme s sebou na zádech své bedny a boudy, abychom v nich bydleli, nýbrž bydlíme v nádherných mrakodrapech z železového betonu, tak přestaneme jednou nosit s sebou břicho a střeva a budeme energii potřebnou k životu jednotně vyráběti, vysílati a přijímati, při čemž každý jednotlivec ušetří značnou část energie, kterou dnes věnuje trávení a zažívání.“

„A bude ta energie pro lidi lítati vzduchem stejně jako ona energie pro mašiny?“ otázal jsem se se zájmem.

„To ještě nevíme,“ odušil inženýr. „Známe přesně přijímací přístroje, které budou transformovat a strojům dodávat vyslanou energii, nevíme však ještě, zda by se dal takovýto přístroj vmontovat do stroje lidského těla. Ta otázka zůstává dosud nevyřešena. To však není na újmu správnosti myšlenky, neboť jíst chléb, brambory, maso, pít kávu se šlehačkou a vyrábět z této směsice v žaludku životní sílu a energii je postup docela zaostalý a trávení sráží člověka. Všimněte si, že po jídle nelze dobře mysliti. Také spánek je něčím docela primitivním. Přemýšlel jste již někdy, proč lidé spí?“

„Snad proto, aby se jim něco hezkého zdálo,“ odpověděl můj přítel za mne. Ale inženýru nebylo do žertu. Napil se benediktinky a natočil si ještě jeden šálek černé kávy.

„Začali jsme přemýšlet o spánku,“ řekl a zapálil si novou cigaretu. „Lidé málo o spánku mysli. Člověk, byl-li ospalý, spal, a když se vyspal, vstal. Tím byl pro něho celý tento problém vyřešen. Filozofové a mystikové začali se dívat na spánek jako na jakési špacíry duše nebo odpoutávání se vlastnějšiho já od já méně vlastního a pletli do toho náměsíčnost a hypnosu. Je to hrůza, jak málokoho něco rozumného napadne. Lidé pro stromy nevidí les. Teprve, když jsme se spánkem začali zabývat my, lidé praktičtí a vynálezaví, odkryli jsme jeho účel a poslání. Spánkem se čistí tělo a čerpá se v něm vitální energie. Děje se tak ovšem způsobem, který bude pomalu posměchem našemu století. Na světě je přes čtyři sta milionů dělníků v plné životní síle a výkonosti. A tito osm hodin denně spí, aby načerpali jakési energie, osm hodin denně jedí a baví se, aby načerpali jiné energie a jenom osm hodin pracují. Nepřipomíná vám to staré časy trojpolního hospodářství, kdy pole leželo dva roky ladem, aby jeden rok mohlo rodit, a kdy hospodář, mající tři sta korců polí, sklízel jenom na stu korcích? V polním hospodářství jsme již provedli tento obrat a přinutili jsme půdu, aby rodila každoročně a bez odpočinku. Energetické zdroje, kterých půda k tomu potřebuje, dodají se jí přímo a podle výpočtu. Na lidi teprve dojde. Odstraníme spánek a zavedeme šestnáctihodinovou pracovní dobu. Bude to hospodářská revoluce. Ceny zboží klesnou při nejmenším na polovic.“

„Co tomu však řeknou truhláři, když lidé nebudou objednávat ložnice?“ namítal jsem žertem. „A kdypak vlastně si muž lehne k ženě, když odstraní spánek?“

„A k čemu je potřebí, aby si muž lehal k ženě?“ odtušil inženýr. „I na to jsme již mysli.“

Do řeči se vmísil redaktor, a pošilhávaje po novém doutníku, vykládal cosi o podstatných rozdílech mezi evolucí a revolucí, že evoluce je vlastně optický klam a že není evoluce. Vývoj je trvání v čase a každé trvání znamená stagnaci a zbahnění. Jedině revoluce dovede vnést svěží vzduch do smrdutých zákoutí a novou

myšlenkou provětrati feudální mozky. Po revolucích náboženských, společenských a politických dojde nyní na revoluce hospodářské a biologické. – Politické problémy vyčichnou, jako již vyčichly problémy náboženské, a to, co bude interesovati lidstvo, bude jediné výroba. Redaktor mluvil dlouho a ohnivě. Na konec vykřikl: „Výroba, toť kouzelné slovo budoucnosti! Musíme vyrábět, a čím více budeme vyrábět, tím lépe.“

Můj přítel vážně naslouchal splendidnímu projevu páně redaktorovu a pak se otázal tiše: „Proč bychom měli mnoho vyrábět?“ Otázka byla prostá a jednoduchá. Avšak nikdo na ni neodpověděl. Můj přítel chvíli čekal a pak se znovu otázal: „Proč bychom měli mnoho vyrábět? Řekněte mi, pánové, k čemu je celá ta vaše výroba?“

„No, dovolte,“ urazili se inženýři. „A k čemu je celá ta výroba vašich včel? Snad, abyste jim snědli med.“

„Včely nás neznají, nevědí o nás a nepracují pro nás,“ odpověděl jsem. „Naše existence nemůže být důvodem jejich výroby. Pracují intenzivně a vyrábějí ve dne v noci jediné proto, aby rozmnožily své potomstvo. Čím více pastvy, tím více medu, tím větší bohatství, tím více včel. Intensita výroby je v stejném poměru k jejich množství. Zlepšíme-li pastvu, zvětšíme snůšku, a odmyslíme-li si zasahování člověka do medných zásob, bude výslednicí našeho postupu větší množství včel. Tyto včely nebudou však o nic lepší než dřívější, bude jich prostě více. Pracovní a výrobní energie včel směřuje k vlastní kvantitě, nikoli k vlastní kvalitě. A stejně je tomu tak s výrobní intenzitou lidskou. Vynalezli jste stroje, zdokonalili jste dopravu, zorganizovali jste obchod, a výsledek toho je, že je pětkrát tolik lidí, než kolik jich bylo před dvěma sty lety. Je jich více, ale nejsou lepší ani fyzicky ani mravně. A až uskutečníte všechny nové vynálezy a po revolucích politických ve zdraví absolvujete revoluce hospodářské, bude lidí, řekněme, padesátkrát tolik, co nyní, a budou pracovat šestnáct hodin denně v továrnách bez radosti a potěšení, bez rodiny a domácnosti a dokonce snad bez jídla a bez

žaludku, jedině proto, aby se jim podařilo zpadesáteronásobené lidstvo ještě dále zpadesáteronásobit. Je to pud živé hmoty, která chce sama sebe rozmnožit do nekonečna, aby, zalidnivši zemi, zalidňovala hvězdy. Tento pud je v stejné velikosti a síle v každém chmýří a křoví a v každém bacilu. Také ony by dovedly naplniti zemi. Potřebují k tomu však bezpečnosti a potravy. Člověk dosáhl bezpečnosti a potravu si vyrábí. Chceme-li se rozmnožit, musíme vyrábět, a proto vymýšlíme stroje a organisujeme obchod.“

„Naše výroba je velmi primitivní“, řekl starší inženýr. „Musí mílovými kroky dohánět, co zanedbala. Ohlédněte se na příklad po výrobě zemědělské. Jaká svatá prostota zde vládne, jaký výsměch učiněným poznatkům!“

„Pojďte, pánové, na procházku do polí,“ řekl jsem. „Tam se nám bude lépe mluvit o zemědělské výrobě.“

Hosté souhlasili a vešli se mnou do jasného dne. Stoupali jsme mírně zvlněnou strání a ptáci nám zpívali na cestu. Žito bylo už tak veliké, že dovedlo schovati dospělého muže, a kvetoucí vojtěška a svazenka vonnými výdechy odevzdávaly své životy a klesaly pod nemilosrdnými rozmachy ostré kosy. Můj pes se rozběhl za zajícem a laškovně se spolu honili v bramborách. Vystoupili jsme na stráň a rozhlédli se po okolí. Množství polí a políček, jako ohromný pestrý koberec, leželo u našich nohou a kvetlo žlutými, červenými a fialovými květy. Lehký vánek přinášel k nám vůni hořčice a řepky a rozvlnil veliké pšeničné pole, takže se podobalo jezeru. Na mezi volala křepelka a v lese houkal divoký holub. A slunce zářilo tak milostně a slibně jako pohledy mladé slibující ženy. Pil jsem plnými doušky vonný vzduch a rozletěv se pohledem po krajině, řekl jsem, ukazuje rukou k obzoru:

„Toto všecko tobě dám, jestliže padna budeš mi se klaněti,“ tak, vzácní pánové, volá práce k člověku.“

„Nu, mnoho bychom toho neměli“, řekl mladší inženýr. „Vaše zemědělství a vůbec zemědělství celého světa je na velmi nízkém

stupni vývoje a neodříkalo ještě ani první písmeno abecedy o atomisování práce. Máte samé malé a střední statky a sedlák s čeledínem a několika babami obdělává několik hektarů svých polí. Ani vyjmenovati nedovedu, co všechno dělá. Časně vstává, stará se o krávy a o koně, je při dojení a dohlíží na krmení vepřů. Vyjíždí na pole, vozí hnůj a močůvku, oře, vlácí, seje, válí, kosí, váže, sváží, mlátí, prodává, kupuje, ošetřuje dobytek, léčí, krmí, dělá máslo a sýr, pěstuje ovoce, kope brambory, suší seno, pěstuje řepu, chová drůbež, poklízí dvůr a plete se do všech řemesel. Od rána do večera spěchá z místa na místo, honí ženu, děti i čeled' a je rád, když uhájí živobytí. Sedlák je hospodářský všeumělec. Ostatní řemesla se již specialisovala: švec dělá boty a ne sedla, ačkoli boty i sedla jsou z kůže, zámečnick se neplete do řemesla kovářova a zahradník si nehraje na fořta. A přece i tato speciálně vyhraněná řemesla mají ještě daleko do správného rozdělení práce na její prvky. Sedlák plýtvá časem i silami, poněvadž dělá sto různých prací a všechny sám. Ztrácí čas ježděním na pole a vracením se domů a jeho políčko bývá tak malé, že stále obrací, aby nezoral mez. A při tom se sedláci vyznačují tvrdošíjným setrváváním v svých zvycích a obyčejích, jako by nebylo pro ně vědy a pokroku. Jak krásné by to bylo, kdyby se místo několika set políček prostíralo před námi jedno nekonečné pole, obdělávané podle nejmodernějších metod.“

„Divím se vašemu vkusu,“ řekl jsem, „z domů děláte kasárny a přírodu byste viděli nejraději v uniformě.“

„Příroda je pro užitek a ne pro krásu,“ odpověděl inženýr. „A nový způsob hospodaření není fantasií ani utopií, nýbrž stává se skutečností. Viděli jsme to v Rusku. Tam zakládají ohromné státní velkostatky o několika milionech hektarů. Budou to státní továrny na obilí a bude se v nich pracovati skutečně odborně. Bude se vyrábět ve velkém. Všechna práce bude zmechanisována a její postup atomisován. Ohromné komplexy úrodné černé půdy budou rozděleny na čtverce v podobě šachovnice, lesy, háje, vesnice a ovocné stromy

budou vymýceny, aby nic nepřekáželo ohromným traktorům ve volné plavbě po těchto jezerech půdy. A traktory ve dvou směnách budou orati pole, z nichž každé bude tisíc hektarů veliké, a budou se již moci rozběhnouti. Za nimi půjdou secí stroje, pak žací stroje, ohromné mlátičky a potom automobily svezou vymlácené obilí do nekonečně prostranných státních skladišť. Atomisace práce bude provedena takto: jeden bude jen orat, druhý jen sít, třetí bude ukládat do špýcharů. Sklizeň rozdělí a pomůcky potřebné k hospodaření opatří stát. Komplex půdy takto obdělávaný dá pětkrát větší užitek než při dosavadním rozkouskování a k jeho obdělávání bude třeba pětkrát méně lidí. Představte si traktory o osmi ruchadlech, jak brázdí šestnáct hodin denně nekonečné pole a hned je vláčí a vzápětí je secí stroje osívají. Co jste vy se svým pluhem a párem koní proti tomu?“

„Velmi málo,“ souhlasil jsem ochotně. „Ale rád orám své pole a těším se na setí, pak se chodím dívat, jak vzchází boží úroda, a když uzrají žita nebo přijde čas senoseče, je to pro mne svátek. Poděkoval bych se vám, kdybyste mě chtěli odsoudit, abych celý život jezdil jenom s traktorem anebo abych obilí, jež sklídím, dával jinému k rozdělování a sám čekal, jestliže na mne něco zbude nebo dostanu-li poukázku na rýč anebo na motyku. Jestliže sloučíte všechny statky a velkostatky v několik ohromných zemědělských továren, možná, že dosáhnete větší výroby, ale cena, kterou lidstvo za to zaplatí, bude příliš veliká, neboť jí dosáhnete za cenu šťastného života zemědělců, to jest za cenu šťastného života lidí, kteří jediní mohou být dnes ještě šťastni, zničíte vesnice a pohřbíte lásku člověka k půdě, rozvážete pouto, kterým bylo lidstvo od věků spjato s přírodou, a oráčovu píseň zaměníte za hukot železné nestvůry. Vyrobite tak velmi mnoho plodin a budete je vážit na miliony tun a voziti do měst, která se rozrostou do nemožných rozměrů, abyste umožnili živoření lidských tvorů v těchto kamenných pouštích.“

„Neberte to tak sentimentálně,“ řekl inženýr s úsměvem. „K těmto státním zemědělským továrnám dojít musí a jen nemohoucnosti

států lze přičísti, že k nim dosud nedošlo. Dnešní zemědělská výroba, toť průmyslová výroba cechů ve středověku. Přirovnejte výrobu cechů k výrobě moderních továren dnešního průmyslu a uvidíte, že nebýt moderního průmyslu chodili bychom dnes nazí a bosí. Stejně tak, jako by ctihodní mistři středověkých cechů nedovedli dnes zaopatřiti lidstvo všemi potřebami, tak nebude umět dnešní hospodářství obživiti lidstvo budoucnosti. Až dosud to dovedlo, avšak lidstvo se příliš rychle množí a noví lidé domáhají se nové práce a nových metod. Ostatně i státní továrny na obilí jednou zmizejí: celou zemi pokryjí města a továrny a energie potřebná k životu bude se vyráběti přímo ze vzduchu.“

„To máme tedy pěkné vyhlídky,“ zvolal jsem zoufale, a hned jsem si v duchu představil, jak není vod a lesů a strání, jak není polí a zahrad a luk, jak není ptáků, kteří s východem slunce chválí boha, jak není důvěřivých očí lehkonožých srn a jak lesní králíci zmateným útekem nebudí úsměv na tváři lidí dobrých.

„Vy se toho již nedožijete,“ těšili mě inženýři. „Ostatně bude to docela zábavné, takové ohromné město od moře k moři: všude chodníky, elektrické světlo, tančírny a restaurace. Podzemní dráha a automobilové autobusy dovezou vás za chvíli, kam si budete přát. Restaurace vás zrestaurují a v státních galeriích uvidíte na velikých plátnech namalovanou přírodu a v ohromných knihovnách a čítárnách se budete moci pěkně v suchu pokochati kouzlem bývalých lesů. A až nebude stačit země, uděláme prámy na mořích a tam budou bydlet ti, kteří milují vodu: z pokoje přímo do moře v koupacím plášti, netřeba se převlékat, u domovních vrat přivázaný maňásek jako v Benátkách gondola... Bydlení v takovém námořním městě nebude špatné. Také po zemi nebude běhat plno nepotřebných zvířat a zvířátek, hloupých brouků a odporných housenek a nikde neporoste zbytečné křoví. Obyvatelům měst dostačí několik vrabců a několik způsobně seřazených stromků v městských sadech. Země bude pokryta domy a asfaltovou dlažbou. Jistě se bude všem lépe

chodit po asfaltu než v mokrých loukách. A lidi, kterým se to nebude líbit, zavřeme do blázince a tam jim bude v malých zahrádkách dovoleno, aby rýčem, motykou a lopatou přehazovali kupky hlíny, kopali a ryli, sázeli a pleli a všelijakým jiným způsobem si mazali ruce. Kdyby počet takových podivínů byl příliš veliký, vydáme zákon na ochranu měst a zakážeme pod přísným trestem psát o bývalých lesích nebo horovat o dřívější volnosti života v přírodě.“

Já však jsem se nemohl těmito perspektivami nadchnouti a mlčel jsem, dívaje se za sluncem, které spělo k západu. Mladý Jíra na sousedním poli sekal vojtěšku, měl rozhalená prsa a hlasitě propěvoval. Růženka nakládala na vůz zelenou píci a její bosá lýtka se podobala sloupům z růžového mramoru, kterými proudí krev opojného mládí. A když se jí sukně vyhrnuly nad kolena, blýskl po ní Jíra jiskřivým pohledem a zpíval ještě hlasitěji.

„Zdá se, že nemáte rád města,“ řekl redaktor, aby navázal rozhovor.

*„Město,
až na samém dnu noci ležíš jak říčící zvíře,
nadmuté životem a smrtí a poděšené
tmou — — —*

tak apostrofuje město básník, který je dobře zná a ví, jak až do hlubin těla a duše jest jeho,“ zvolal jsem a usednuv na mezi pod košatou korunu staré jabloně pokračoval jsem, jako bych chtěl odvrátiti své hosty od úmyslu zakládat tak ohromná města, že by jedno dosahovalo k druhému.

„Město je hrozný výmysl, je něčím, co příroda neočekávala, nač se nepřipravila a co se jí vymklo z ruky. Město je popřením přírody, života, zdraví a krásy, slunce a vzduchu, je ďábelským výmyslem duchů pokolení lidskému nepřátelských. Přitahuje k sobě lidi silou ohromných vírů a ničí je s chladnokrevností železných mašin.

Vysmívá se rozumu, citu, úvaze, důkazu i logice a s domýšlivostí samozvance buduje trůny, aby na nich sedělo.

Kamenná dlažba je opakem trávníku, mechu, spadaného jehličí a nakypřené půdy polí. Její jednotvárnost je zpestřena kolejnicemi železné dráhy, která tupě bezúčelně, hloupě, jednotvárně a bezmyšlenkovitě jezdí z jednoho konce kamenné pouště na druhý a zpátky a znova a zase znova až do rozbití železných těl. Ulice slyšely vypravovati, že na božím světě jsou údolí plná květů a zpěvů, a řekly: ‚I my jsme údolímí.‘ Zapomněly však, že jsou mrtvé. A jako ony jsou životu mrtví i lidé, kteří v nich chodí. Město nedává uzrání plodům a neživí svých dítek. Jiní musí se smilovati a poslati plody země do této pouště kamenů. – ‚Pošlete nám brambory, ovoce a mléko,‘ volají obyvatelé ulic. ‚Prosíme o tyto dary vás, obyvatele zemí sluncem požehnaných, neboť nemáme čas prositi zemi. Nemáme čas, neboť hromadíme moudrost v papírové kupy. I pro vás nahromadíme. I vy pojíte z těchto stromů moudrosti papírové. Přijďte k nám a uvidíte papírové zámky a uslyšíte papírové písně.‘ Tak volají obyvatelé ulic a nevidí, jak vychází slunce a jak se perlí rosa. Bydlí podle předpisu obce, zdraví se podle předpisu společnosti, šatí se podle předpisu módy, jezdí podle předpisu dopravního řádu, chodí podle předpisu strážníků, jejich voda teče podle předpisu vodovodu a kamenných koryt, jejich vítr fouká podle předpisu hlubokých ulic a jejich slunce svítí mrakem kouře a prachu.

Někdy se ozve v duši obyvatelů ulic jakýsi ohlas vzpomínek na dávný život jejich praotců a oni, poslušní zákonů svého rodu, opouštějí svá termitiště a jásají chválou venkova. Nejvznešenější píseň přírody zpívá příroda sama. Jejím zpěvu lze naslouchati duší. I hory zpívají i jezera i ptáci. Nepřehledné roviny zpívají rytmem vlnící se trávy a zrajícího obilí. Les tajemně šeptá staré zkazky, řeka vypravuje o vílách, které tančily na jejích březích, a mohutné lípy na hrázi rybníka klidně se kochají obrazem vlastní své krásy. Nikdo nespíchá. Je klid. Dub neutíká z místa na místo, ale stojí

na stráni a pět set let se dívá, jak u jeho nohou zrají jahody. Ani buky, olše, habry a modříný neutíkají, ani květiny, ani keře. Neběhá z místa na místo ani jelen, král rychlého běhu: žije v svém lese, pije ze svého pramene a chodí svými cestami. A veverka žije na svém stromě a mravenec v svém hníždě. Duch boží vane neohrazenými prostorami a člověk prací rukou svých zpívá hymnu boží velebnosti.

Obyvatelé ulic vidí kvetoucí třešně jen jako kulisu divadla nebo na plátně stínohry. Nevědí, jak chutná čerstvý vzduch, a jejich ovoce uzrává jim v ztuchlých sklepích. Jejich život je zoufalý a smutný. Ztroskotali se v přírodě. Byli vydědění. Aby nepropadli šílenství a navzájem se nepobili, utěšují jeden druhého a jeden na druhého křičí, aby zapomněl, že je v poušti. Jedni připravují jídlo, druzí jedí a jiní k tomu hrají. Nikde není tolik činoher, zpěvoher a stínoher jako v městě. Nikde není tolik hudby a zpěvu. Tisíce lidí se tísní v podzemních jamách, kam slunce nikdy nezasvítí, a sta jiných jim k tomu horlivě hraje a troubí, aby zahnali jejich myšlenky a zabránili probuzení jejich duše. Nikde není tolik výčepů, hostinců, vináren, kaváren a barů, nikde není tolik cukráren, čítáren, kuřáren, obrazáren a tančiren jako v městě. ‚Bavte nás, bavte nás,‘ volají obyvatelé ulic. ‚Bavte nás, nebo zešlíme hrůzou z naší samoty. Dáme vám vše, co máme, ale bavte nás. Dejte nám ilusi zdraví a ilusi krásy a ilusi souzvuku. Dejte nám papírové kulisy a plátna, dejte nám alkohol a nikotin, zabte v nás vědomí, že jsou pole a lesy, zabte v nás myšlenku, že je Bůh. Sílíme touhou po životě a jsme v zemi, kde života není. Sílíme touhou a chceme tančit. Dejte nám tančit a vířit, abychom klesli s krvavou pěnou na rtech a neprobudili se k životu. Naše práce je trýzní a nepovznáší nás. Překonali jsme dálky, ale vzdálili jsme se od života. Nemůžeme otevřít okno, nemůžeme vydechnouti, nemůžeme ruce zmozoliti užitečnou prací. Zvolili jsme papírové tretky a cetky a k papírovým tretkám a cetkám vychováváme své dítky. Naši vnukové už vůbec nebudou vědět, jak voní země. Bavte nás, nebo zešlíme,‘ volají obyvatelé ulic a točí se

v kolotoči města. A jiní, přivábeni jejich křikem, přicházejí, aby je bavili nebo se točili s nimi.

V městě není potřebí míti bohatství v duši, neboť všechno bohatství je v ulicích a ve výkladních skříních. A nikdo se neobrací do sebe, nýbrž volá a touží, aby mohl vyjít ze sebe a vzdáliti se co nejdále. Krása je v člověku, láska v srdci a štěstí v duši. Království boží je v nás. Proto obyvatelé ulic neznají ani krásy, ani lásky, ani štěstí.

„Děláme práci užitečnou, vid'te, přisvědčte nám. Rychle nám přisvědčte, neboť bychom nesnesli, abyste se domnívali, že náš život od kolébky až k hrobu je zbytečný a nicotný.“ Tak volají. „Děláme mínění lidu, chválíme mínění lidu, opravujeme mínění lidu a potíráme mínění lidu. Vyrábíme duševní zákusky k ranní kávě, vyrábíme gumové podpatky, aby se v nich hezky chodilo po dlažbě, kupujeme a prodáváme tisíce věcí, které zachraňují člověka, neboť mu nedovolují, aby se probudil z omámení kulturou. Žijeme a bavíme se. Žijeme a bavíme jiné. Žijeme a jezdíme, hraje a tančíme, hodnotíme, třídíme, kácíme, spravujeme, reprodukuje, vysíláme, přijímáme, měníme, soudíme, dodáváme, vaříme, plichtíme, mícháme, uzdravujeme, křičíme, voláme a hádáme se. Vid'te, že práce naše je důležitá. Opravili jsme přírodu, předčili jsme ji: příroda dala lidem k pití vodu, my jim v svých městech vaříme pivo. Příroda dala lidem noc, my ji proměňujeme v den. Příroda dala člověku duši, která se bojí Boha, my ji proměňujeme v tělo, které je nebojácné.“ A jiní volají: „My chceme chléb, my chceme maso!“ a živí se mrtvolami. Strážci duší a života přisvědčují tázajícím se a odmítají pochybovače. „Jsem synem měst a květem neřestí,“ volá kněz a mává křídly z papíru jak anděl zatracení.

Byty i duše obyvatelů ulic jsou přeplněny harampádím a podržděná imaginace lidí sytí se představami neskutečností. Kdo žije svobodně, kdo ví, co je svoboda? V městech není svobody, neboť všichni se řídí zákonem davu, a když někde něco spadne, všichni

tam běží, jako by čas neměl pro ně ceny, a když se objeví, kdo vymyslí lepší kratochvíli, všichni k němu utíkají, aby jim ukrátil jejich čas, neboť jediným smyslem života v městě je hledat prostředky k ukrácení života. Nemůžeš být sám: Nad tebou i pod tebou, před tebou i za tebou tisíce lidí hučí píseň zoufalství a tisíce jiných vynášejí jejich ubohost a vymýšlejí jména, jimiž by pojmenovali jejich strupy a vředy a vřeskot lidí létá již vzduchem jako tajemní andělé starého zákona. Nemůžeš být sám a po celý život nebudeš sám. Dveřmi i oknem, vzduchem i drátem vniknou k tobě jiní a otrhají květy tvého stromu, dříve než rozkvetl. Marně voláš k Bohu, marně napřahuješ ruku k práci, propadl jsi množství a množství tě pohltilo. Řinčící stolky tě pronásledují a bezmyšlenkovití lidé na nárožích cpou zmatenost do tvého mozku. Zavřeš oči a slyšíš tisíce skřeků, výkřiků a vrzotů, pískání, bouchání, mlácení, zvonění, houkání a troubení, ucítíš tisíce záchvěvů, otřesů a dotyků a lidská ubohost v parádním stejnokroji, vyšperkovaná odznaky, cetkami a kříži, zavíří kolem tebe – otevřeš oči, roztáhneš ruce a zvoláš zděšeně: „Lidé, bavte mě, nebo zešlím. Dejte mi pít, hrajte mi, trubte mi, točte se mnou, nebo se zblázním.“

„Uklidněte se, upokojte se,“ volali moji hosté a klepali mi na rameno. „Kdo miluje přírodu, nemívá rád město. A byl to náš básník a filosof, který slyšel, jak nesdílne stromy dovedou nás přemlouvati, abychom žili s nimi a zbavili své žití domněle důležitých malichernůstek. Někteří lidé to dovedli a byli prý šťastni: hluboký jehličnatý a listnatý les, stoleté duby, javory, buky a modříny, smrky a sosny! Pod nimi množství ostružin, malin a jahod, laň chodí pít z potoka, včely se usadí ve vykotlaném stromě! Žijete si pěkně jako poustevník, Pánbůh k vám chodí na besedu, nu, není to špatné. Ale to jsou jenom fantasie. Práce lidí je docela jiná: Myjí sklenice, roznášejí pivo, prodávají v obchodech, pracují v továrnách a píší v kancelářích; jsou skromní a stačí jim, když si mohou zajít do kavárny, nebo když uvidí tu vaši přírodu v biografu.“

„Víte, pánové, co je kavárna, jak vzniká kavárna a co se dělá v kavárně?“ zvolal můj přítel, který doposud mlčky naslouchal našim řečem. „Kavárna se dělá takto: Někdo má peníze nebo úvěr a chce si zabezpečiti výnos anebo výdělek. Chodí ulicemi a rozhlíží se na všechny strany, neboť slyšel a četl, že lidé ulicemi chodící nacházejí zlato a že peníze jsou na dlažbě. To však je básnická metafora a výron obrazotvornosti. Peníze neleží na ulici, lze tam však dostatí nápad, který přeměníš na peníze. Dobrý muž dostane nápad: ‚Hle, zde stojí dům, v živé ulici a na křižovatce elektrik. Koupím ten dům, nájemníky vystěhuji za město, zbourám jej a postavím nový. Zákon mě osvobodí od daní, činže jsou vysoké, brzy umoří se náklad a dům bude zadarmo.‘ Tak usuzuje dobrý muž, a než rok padne do zapomnění času, stojí na místě starého domu moderní krabice z betonu a skla, která se na kolemjdoucí dívá tisícem očí. ‚Nejde o krásu, nejde o vzhled, nejde o pohodlí,‘ křičí dobrý muž na architekta. ‚Jde o výnos. Udělejte tam kavárnu, vinárnu, biograf a bar.‘ A stavitel navrhne a zedníci postaví kavárnu, vinárnu, biograf a bar, kanceláře pro advokáty, místnosti pro pěstění krásy, výstavní dvorany pro modely klobouků z Paříže, a jsme bohatší o jeden zážrak moderní kultury. Pak se pozvou novináři, provedou se všemi místnostmi a udělá se banket. Tak vzniká kavárna. Vzniká proto, poněvadž nájemce je ochoten platit majiteli velký nájem, a platit jej může, poněvadž ukládá svým návštěvníkům velikou daň.

Co je to kavárna? Na tu otázku lze těžko odpověděti. Snad nejlépe odpovím, řeknu-li, že kavárna je místo básníky velmi vychvalované. Chvála kavárny má svou tradici a výroky, které o ní učinili lidé zasloužilí, bylo by lze sebrati v knihu. Chodit do kavárny a pít v ní černou kávu náleží k básnické tradici, a také mnoho kritiků chodí do kavárny. Do kavárny chodí žurnalisté a umělci, politikové a obchodníci a všichni židé. Kromě nich chodí do kavárny gážisté a jejich manželky a do některých kaváren chodí také prostitutky. Kavárna je věrným obrazem života; lze v ní studovati mravy a zvyky národa,

proudy kultury a vymoženosti civilisace. Lze v ní píti mnoho černé kávy, která ničí nervový systém, a mnoho bílé kávy, kterou se znamenitě zaplácá žaludek, a lze v ní kouřiti velmi mnoho cigaret, neboť kavárna je jaksí k tomu předurčena. Také tam lze hráti v karty nebo v šachy, nebo proháněti koule ze slonoviny na zelených stolech.

Kavárna je veliká místnost plná kulatých stolků a malých židliček a kolem stěn bývají vyčalouněná sedadla. Ve větších kavárnách hrává hudba. Byl jsem jednou v takové kavárně: Několik bledých hochů s průsvitnýma rukama hrálo na housle a dušeně pokašlávalo. Vydělávali svůj denní chléb tím, že v noci hráli a obětovali své plíce zábavě druhých. Zábava těch druhých záležela v tom, že seděli kolem těch stolků, pili kávu, kouřili cigarety, naslouchali hukotu kavárny a sami hlučeli nebo pošilhávali do novin a časopisů, tváříce se, jako by v té vřavě dovedli čísti. A zas začala hudba hrát a lidé přicházeli a odcházeli a zpocení číšníci běhali od stolu ke stolu. Bylo tam horko k nesnesení a kouře k zalknutí. Šaty hostů dávno již načichly štiplavým kouřem, hodiny dávno ukazovaly, že je noc, ale hosté neodcházeli. Byli jako čarovnou mocí přikováni k svým židličkám, na kterých seděli již několik hodin unaveni a zpoceni. Hosté nechodí do kavárny a nesedí tam z přinucení kavárníkova, nýbrž z dobré vůle a ještě za to platí. Někdy se v jejich duši ozve hlas, poukazující na nechutnost jejich počínání. Zažehnají jej však důvody velmi osvědčenými. – Je nutno přečíst si noviny, je nutno vypít kávu, je nutno posedět, je nutno si pohovořit, je nutno se rozptýlit po denní práci, je nutno se pobavit, je nutno poslechnout hudbu. – Lidé tam však noviny nečtou, nýbrž jenom do nich koukají, ani se nebaví, nýbrž jenom povídají. Hlavním zaměstnáním v kavárně je sedět a dívat se na množství světél a zrcadel, kouřit a opět se dívat. Kavárna je komfortem lidí bez komfortu a útočištěm kuřáků, kteří nesmějí doma kouřit; v zimě je vyhledávána těmi, kteří si nemohou doma zatopit, v létě těmi, kteří nemohou odjet na letní byt. Někdy chodí do kavárny celé rodiny: otec, žena i děti; koukají do novin

a pijí pivo; děti zlobí, neboť, nemajíce ukázněnosti rodičů, nechápou, proč je nutno sedět několik hodin na židličce a koukat. Někteří lidé v kavárně úřadují, jiní obchodují, jiní tam chodí na cocktail a jiní pro inspiraci. Vezměte jim však hudbu a cigarety – začne se jim zdát, že jsou v čítárně a půjdou domů. V kavárně lze také mluvit mnoho krásných slov o vznešenosti přírody, o tichu lesních potůčků, o vůni schnoucího sena. Již mnoha lidem, když seděli v kavárně, se zdálo, že sedí u řeky, ale těm, kteří seděli u řeky, ještě nikdy nepřipadlo, že sedí v kavárně. Všeobecně je prokázáno, že kavárny mohutně působí na imaginaci člověka, a k čemu by lidé chodili do přírody a hledali zdroje krásy života, když mohou jít do kavárny vyfouknout několik obláčků dýmu, sedět na židli a duchem bloudit v dálkách? Z kanceláře jdeš na oběd, po obědě si lehneš na otoman, pak jdeš do kavárny, pak na večeri, pak na pivo, pak do postele. Při tom hovoříš o všech kulturních i nekulturních vymoženostech světa, posuzuješ otázky politické i literární, oslňuješ bystrostí svého intelektu a nezakouříš vlastní byt. Všem kavárnám se dobře daří. Kavárníci bohatnou a majitelé domů mají výnos a obyvatelé ulic se radují z tohoto užitečného zařízení, neboť našli způsob, jak zabít volný čas. A volný čas musí býti zabit, neboť, není-li zabit, zabíjí.

A pokud jde o biografy, nová velmoc vyvstala na plátně: Starý svět viděl velmoc říše perské, výbojů Alexandrových i říše římské. Lidstvo se třásl strachem a hrůzou před divokostí velmocných národů tajemné Asie. Ale pak přišli kouzelníci slova a víry a vztahováním ruky stali se velmocí světa. Pak přišli lidé, kteří dovedli rozřezati lesy, rozdrtit stromy, vyrobiti tenkou šedou hmotu, sázeti na ni své myšlenky, útoky, obrany, své názory a propagace a důmyslným strojovým zařízením učiniti, aby se rozmnožily s obdivuhodností mikrobů. To vše jsme chápali, vše jsme si dovedli představit a vysvětlit. Že se však najdou lidé, kteří natáhnou prostěradlo a pustí na ně pohyb stínů, a že tímto způsobem dobudou světa a získají podstatný vliv na představitivost lidí, v to jsme nemohli uvěřiti. Ve

světě techniky se však dějí zázraky. Chlapec viděl, jak pára odhodila z hrnce pokličku a za sto let zalidnily železnice zemi. Chlapec viděl, jak dědeček večer při petrolejové lampě dvěma palci pouštěl na stěnu zajíčka strhávajícího ušima a za několik let biografy dobyly světa. Stamiliony lidí do nich chodí a miliardy peněz na ně vynakládají. Staly se obecnou zvyklostí lidovou jako narkotika a vyznačují se stejnou přitažlivostí jako alkohol. Odpovídají duchu moderní doby, jejíž devisou je: snadno a rychle.

Někdy se stane, že některý entusiast v svém nadšení je uchopí za vlasy a vleče je do jedné řady s uměním. Snad proto, že umění zabíjejí. Ničí literaturu, divadlo i hudbu: K čemu platit čtyřicet korun za román a potom se s ním čtrnáct dní mořit a hromadu peněz při tom prosvítit a prokousávat se pěti sty potišťených stran, než se konečně dozvím, jak to dopadlo, když lze zajít do takového v zemi pohřbeného a zlatem vyzdobeného sarkofágu moderní imaginace a všechno uvidět, když ne plasticky, aspoň životně. Je při tom pěkně teplo a hudba hraje, až srdce usedá. Sedíš a díváš se mile a při tom mačkáš dívce, kterou sis právě namluvil, ruku a v přestávce se osvěžíš pralinkami nebo eskymem. Dozvíš se, co se v minulém týdnu stalo v Americe i v Austrálii, a také se dovíš, co příští týden budou hrát.

Kritika se chová k těmto stínohrám zdrženlivě. Stálé rubriky o premiérách není a zdá se, že redaktoři kulturních rubrik nemají v biografích stálého křesla. Rozpíší se jen o některých význačných filmech a jejich pokusy lze přirovnati k nesmělým namluvám. Film je vynikajícím článkem hospodářským, není však článkem uměleckého vyjadřování. Schází mu způsobnost vnitřní analýsy, kterou marně nahrazuje zevnějšími efekty. Poskytuje mnoho látky k rozpoutání lidské vůle a vášně, má úspěch v davu, postrádá však složek tvořivého intelektu a duchovního zrání, jejichž produktem je krása: Není uměním. Složitost duše, výkřiky její radosti, nářek jejího utrpení, její naděje a zoufání, její tvůrčí rozmachy a tušení

nekonečna mohou býti vyjádřeny slovem a vystiženy hudbou, nikoli však pohybem, úsměvem anebo grimasou člověka, jemuž hlubiny ducha bývají zamčeny na sedm zámků. Kdo žádá na filmových hercích, aby byli duchaplní? Žádá se krásná tvář, vzrůst, elegance, sportovní výkony. Kdo žádá od režisérů, aby dovedli sestavit fabuli, která by se dotkla kulturních problémů lidstva? Fabule je vždy stejná. Záleží na statistech. Přepych a automobily, jachty, toalety, interiéry a květiny, koně, aeroplány a několik póz, vše se zamíchá, vplete se do toho na vysvětlenou něco prózy a film je hotov. Udělá se mu reklama, velké plakáty oznamují, že znamenitost filmu, který se v tomto týdnu točí, je nade vše pomyšlení, a lidé věří a příští týden věří zas a za rok věří zas. A zatím všechny filmy jsou k smrti jednotvárné a zoufale prázdné. Jejich umělecký inventář je úplně chudý. Nedovedou promluvit k duši a zobraziti krásno, dovedou jenom pohnouti chtěním člověka a vzbuditi jeho interes. Nepředstavují ideje stálé, neproměnné a věčné, nýbrž pohyb dvojrozměrných obrazů znázorňujících chtění.

Film je světovou karikaturou literatury. Využil jména a slávy velikých autorů a zkarikoval jejich dílo. Umělecké dílo lze zhudebniti, někdy je lze zdramatisovati, avšak nikdy zfilmovati. Tvoří-li spisovatel veliké dílo, podobá se jeho mozek elektrickému přístroji s vysokým napětím. Spisovatel má množství osobních a čistě individuálních postřehů a názorů, jež se dotýkají osudů lidstva, jeho výhledů a cílů. Jestliže se rozhodne materialisovat své myšlenky ve formě románu, hledá vhodnou fabuli, která by se stala kostrou jeho děje a nositelem jeho myšlenek. Jeho dílo však nemůže býti filmováno. Film se podobá roentgenové lampě. Promítneš-li jím slavný román, zůstane na plátně jenom kostra. Kostra není člověkem a ani kostra Afrodity Mélské by nedovedla nadchnouti umělce. Film promítne kostru proto, že nemá prostředků znázorniti duchovní bohatství knihy nebo zachytiti krásu a pravdivost myšlenek. Zachytí jen fabuli děje, která je kostrou díla a byla autorem

vymyšlena. Romány Tolstojovy a Dostojevského, život Ježíšův, probuzení Buddhovo a podobné výšiny lidského ducha nemohou být umělecky vystiženy a dále reprodukovány stínohrou právě tak, jako není možné, aby byla zfilmována radostná hudebnost Prodané nevěsty nebo vznešenost tónů Wagnerova Parsifala.

Film je dobré řemeslo s málo nuancemi a biograf je dobře se rentující podnikem hospodářským, to však nic nemění na skutečnosti, že je parazitem kultury a umění, neboť ubíjí v člověku představitivost a touhu po kráse a hoví laciné touze po sensaci. Přes to, že ovládá postupné dění v čase, nedovede dění toto vysvětliti ani podati a ubohost svých prostředků vyjadřovacích dokumentuje spoustou slovního doprovodu. Umění mluví, zpívá, překvapuje, ohromuje, drtí, umění nepotřebuje Cicerona, jenž by upozorňoval na jeho elementární složky. Film se neobešel bez nápisů a bez hudby, poněvadž není uměním. Sahá k umění slova a k umění hudby, aby zakryl svou prázdnotu. Je třeba, aby v obrazárnách hrála hudba? Je potřebí, aby pod sousoším Laokontovým a jeho dvou synů, uchvácených hadem, byl nápis: Totot' jsou synové a totot' had? Pravé umění působí bezprostředně a v tom jest jeho síla. Umění však je silnější než smrt a prudší nežli život, je nadosobní, je v něm metafysika krásy i dobra, volá, vede, poučuje, zdokonaluje, drtí a deptá.

Umění je pro lidi – biograf je pro lidičky.“

„Ten mluví,“ posmívali se inženýři. „Pane, vy byste mohl být u nás pastorem.“

„Vy byste udělal kariéru u Armády spásy,“ dodal redaktor a zapálil si nový doutník.

Můj přítel se odmlčel a zasmušil se. Věděl jsem, že se stydí, že se dal unést a že odkryl svou duši. Někteří lidé se více stydí odkryti duši, než se stydí mladá dívka, má-li odkryti své tělo, stydí se kleknouti v kostele, stydí se zazpívati píseň, stydí se vyznati lásku. Můj přítel náležel mezi takové stydlivé. A dal-li se přiměti k delšímu

projevu, byla to síla vnitřní opravdovosti, která přemáhala jeho stud. Mlčky jsem mu pohleděl do očí a on mi rozuměl.

Slunce, naplnivši slávu dne, bohatě zapadalo. Rozlilo bohatství zlata po lesích a polích a poslalo lahodný vánek, aby je sbíral. Listí ševalilo, jako by je nechtělo dát, a potok pospíchal k řece, jako by se bál přicházející tmy.

„Pojďte k večeři, pánové,“ zval jsem své hosty. „Podíváme se ještě na včely a pak povečeříme před včelínem. Uvidíte nejpilnější včelky, jak se vracejí zmořené prací a jak těžce dopadají na česno úlu, obtížené bohatou kořistí.“

„Slyšeli jsme, že mělnické víno, které roste na zdejších stráních, je velmi dobré; císař Karel IV. prý je dal přivézt z Francie,“ domlouvali se hosté.

„Pojďte, pánové,“ řekl jsem, „bude víno. Jsem jist, že vám zachutná. Je hořké a sladké zas, chutná zemí a je červené jako krev; náš veliký básník učinil jeho příchuť nesmrtelnou.“

„Velmi zajímavé,“ souhlasili hosté a vraceli se do údolí.

Žena zatím prostřela bílý ubrus na kulatém stole v dřevěné besídce před včelínem a uchystala večeři. Trpělivosti hostů nelze nadužívat ke kuchyňským experimentům, a proto žena připravila krmi z mrtvolý jedné staré krávy.

„Á, uzený jazyk s křenem,“ libovali si hosté a chutnalo jim znamenitě. Pak si namazali chléb sardinkami a pili červené mělnické. „Zdejší kraj je znamenitý,“ pochvalovali si. „Je to zde určitě lepší než ve Vladivostoku. A to víno! Jak hrá červeným leskem a třpytí se jako hrst granátů!“

„Na zdraví našich hostitelů,“ zvolal redaktor, pozdvihl číši, přitůkl si s námi a vypil do dna. „Vino je neviditelným duchem nápojů lahodných a osvěžujících,“ řekl a opět si nalil. „Obveseluje člověka, obměkčuje tvrdost života, zahání starost, vzpružuje obrazotvornost, pobádá srdce a podporuje žaludek. Je elixírem života, ztělesněnou touhou lidí, vlídným uspavačem trudnosti, dobrým

přítelem, usmívající se milenkou a věrným druhem. Jeho neviditelná ruka hladí naše nervy, posiluje naše tělo, vzpružuje našeho ducha a dává nám vytrvalost v strastech života. Onoť jest otcem Moabských a Ammonitských až do dnešního dne a Římané pojmenovali Bakcha vznešeným slovem Liber, označujícíe tímto jménem bytost svobodnou. Básníci opěvovali víno, a počet následníků Anakreontových je veliký.

Dějiny vína jsou dějinami lidstva. Důvody, pro které lidé pijí, nebyly dosud zváženy a empiricky nemohou býti vypočteny, neboť řada jejich zdá se nekonečná: pijí z lítosti i z radosti, ze strachu i z kuráže, při svatbě, při pohřbu, v létě i v zimě, ve vyprahlých pouštích i v zemích věčného sněhu. Noe na příklad obíraje se zemí, začal dělati vinice a opil se patrně z radosti, že živ a zdrav vyvázl z hrozné potopy. Dcery Lotovy z žalosti, že nemají potomků, opily svého otce. Všichni národové starého věku pili a Platon zanechal věkům pozdějším zprávu o tom, jak znamenitě dovedl pít Sokrates. Římští císařové se v pravém slova smyslu upíjeli, a také svatý Augustin byl toho názoru, že duch nemůže zůstat na suchu, a zbožně se postící duše křesťanské poznaly, že nápoje nejsou na újmu postů. Středověk pil stejně znamenitě jako starověk a novověk pije ještě znamenitěji než středověk. Lidská vynalézavost je po té stránce ohromná: Dovedou připravit alkohol ze všeho, z vína, z medu, z brambor, z žita, z ovoce, z kvásku i z kobyliho mléka. Všichni lidé pijí a pijí veřejně vyjímaje členy několika abstinentních spolků, kteří prý pijí tajně. Nejzajímavější však je, že člověčenstvo vedle potoků různých nápojů dovedlo vyrobiti také důkaz, že alkohol škodí; škodí prý jednotlivci, rodině, obcím, zemím i státům, škodí prý mravně i hospodářsky jednotlivým individuům i lidskému rodu. Kdo pije, nemá prý radosti z života, neboť se dívá na svět mlhami a parami opilého mozku. Svou práci prý vykonává špatně, je zbabělý a zbytečně utrácí peníze i čas. Básníci tedy neměli pravdu. Alkohol není elixírem života a starost nezahání. Věda

dokazuje, že alkohol je ďáblův výmysl, ale lidstvo pije vesele dál. Pití nebo aspoň touha po pití je zjevem všeobecným. Ve vznešené francouzské rodině šestiletý hoch způsobně pije svou sklenici vína a jinde dělník, pracující na poli, dá dítěti kořalku. Studenti podávají průkaz fyzické zdatnosti pitím a zakládají pijácké spolky. Schůze všech hasičů, veteránů, řezníků, kloboučníků i čtenářských besed se konají při pivě. Politické schůze jsou v hospodě, přednášky jsou v hospodě, všechny význačné události života se oslavují v hospodě, a není-li význačných událostí, chodí se do hospody ze zvyku. Různí národové různě pijí: někteří se distingovaně podrouší, jiní se zpijí do němoty. Bylo by potřebí několika knih, aby se vylíčily způsoby pití, zvyky při pití, stanovy pijáckých spolků a různé obřady a ceremonie. Mnozí se o to také pokoušeli. Mě však nezajímá otázka, jak lidé pijí, nebo co lidé pijí, nýbrž proč lidé pijí. Toto je otázka věčně aktuální a usmívala se svým nevinným otazníkem již v alkoholickém třeštění národů starého věku a usmívá se dosud. Proč se upil Alexander Veliký? Proč se upil Antonius? Proč se upilo takové množství císařů, králů, papežů, biskupů, básníků a Indiánů? Je to bláznovství doby a šilenství věků, ale příčina je stejná: touha vzdáti se aspoň na chvíli individuálního bytí a splynouti v stavu bděle opilém s veškerenstvím. Člověk neví, co počít se svou individuální osamělostí, a hrozí se propasti, která svým jícnem odděluje člověka od ostatního světa. Napije se a kontury propastí i skal se stávají oblejšími a měkčími, ještě se napije a propast mizí, ještě se napije a vše je měkké, vláčné, příjemné, usměvavé, vlídné a růžové jako malé děcko. Alkohol působí na vůli a na chtění, které jsou základním projevem individuálního bytí jednotlivců, a dovede je vyzdvihnouti z jejich základního uložení. Lidé jsou veselí – to jejich chtění se raduje v nich, neboť něčeho dosáhli, lidé jsou smutní – to jejich chtění pláče, neboť něčeho nedosáhli: alkohol však jejich chtění eliminuje, postaví je před ně na stůl a oni se mu dívají v tvář. Touha po alkoholu je zjevem metafysickým a nemá nic společného

se světem empirických jevů. Hledání absolutna se zvrhlo, alkohol je šidítkem duše.

Stopy hmotných škod, kterými se vrývá do hospodářského života lidstva, jsou slzavé a krvavé a jen mladické nadšení Spojených států pro hospodářský rozkvět země dovedlo je zahladiti zákonem. Americká prohibice je jednou z nejdůležitějších událostí lidstva a jedním z největších výbojů lidského ducha. Proti ní mluví mluvkové zvyku nebo placení sekretáři alkoholických svazů. A ti, kdož kupují alkohol v řetězcích u hodiněk anebo v podpatcích bot, jsou zvrácení hledači absolutna a lze je přirovnati k těm, kteří v dobách největšího pronásledování hledali a nalézali svého Boha.

V Evropě prohibici nezavedou, na to je Evropa příliš stará. V stáří se neženíme tak lehko jako v mládí. Evropa je příliš duchovní a my správně vystihli, že v alkoholických nápojích je Geist. Duch se bratří s duchem a páni poslanci sněmují se sklenicí v ruce, učitelé vychovávají mládež a pak jdou do hospody, duchovní kází o marnosti světa a pak se napijí, i umělci čerpají v alkoholu své posvěcení. Evropa je zubožená a potřebuje zdánlivého ulehčení, je dogmaticky prolhaná a nemůže se podívatí pravdě v tvář, její obyvatelstvo je osobité a nedovede žít bez nivelisace alkoholu, je rozmarné a nedovede si odepřít potěšení, nemá kázně a morálka společenská je mu cizí.

Evropa je stará a lidé jsou zvyklí pít: žízně není, piješ bez žízně, peněz není, piješ na dluh. Výchova, příklad a zvyk jsou silnější než mravní odhodlání. Proč lidé pijí? Z nevědomosti, neboť nevědí, že svět je krásný, z trudnomyslnosti, neboť chtějí utéci duchem, nemohou-li tělem, ať mají cokoli, chtějí více, ať jsou kdekoli, chtějí jinam. Rovnováha přírody byla porušena, ztratili jsme klid a bezstarostnost, nedovedeme se dívat jasnýma očima, jak zapadá slunce a jak tiše přichází noc. Spěcháme, ženeme se z místa na místo a duchem víříme jako nálevníci. Chceme, stále chceme, chceme do nekonečna a řítíme se do propasti. Alkohol nám zavazuje oči na

cestu. Proč nepijí zvířata? Schází jim civilisace. Civilisace je výsadou lidí a pití je výsadou civilisace. Již stokrát v životě jsem si umiňoval, že nebudu pít – a vždycky jsem pil, neboť jsem starým synem staré Evropy, a když si při sklenici vína uvědomím, jak hloupý je to zvyk líti do sebe alkohol, chutná mi dvojnásob dobře a vidím, že nejsem obyčejným, ale perversním pijákem. Perversita je známkou vytříbenosti a stáří. Ať žije stará Evropa!“ a znova si s námi přitůkl a vypil do dna.

V okně susedova domu něco žalostně zachraptělo a pak se ozvala melodie dávno známé písničky. Bylo to však, jako když hudebníci hrají do hrnce, a ty libé zvuky teprve z hrnce přicházejí k našemu sluchu.

„Ach, rádio,“ zvolali inženýři. „Velmi příjemné. Poslechněme při českém víně českou hudbu.“ A poslouchali, jak rádio hraje jakýsi Straussův valčík.

„Neuvěřitelné stalo se skutkem,“ řekla má žena. „Jedete expresním vlakem sto kilometrů za hodinu a do oken létají zprávy o tom, co se děje v Paříži. Na lodi, uprostřed oceánu neviditelní poslové vzduchem přinášejí vám zprávu, že se vám narodila holčička. A když trosečníci za výpravy na severní točnu hynuli na kře ledové, přilétaly radostné noviny o blížící se pomoci i do nehostinných pustin. Uskutečnění rozhlasu je obdivuhodným technickým výmyslem a svědčí o závratné vynalézavosti člověka a o jeho schopnosti logického myšlení a o způsobilosti domyslnosti i nejtěžší věci do konce. Lze volati na vzdálenost několika tisíc kilometrů, lze na tuto vzdálenost zpívat, hrát, řečnit i přednášet. Elektrické vlny, pokorné služebnice člověka, nesou jeho hlas přes hory a doly, pronikají lesy a přelétají moře. Americký hospodář na své vzdálené a o samotě stojící farmě dovídá se včas o cenách pšenice a lovec v kanadských pralesích, v přírodě, nohou lidskou ještě nedotčené, vrátiv se z lesa, poslouchá hudbu ze slavného chicagského hotelu. Lidstvo přijalo tento vynález s jakousi samozřejmostí, jako by chtělo říci, že se

sluší a patří, aby se páni inženýři starali o jeho zábavu. Koupili jsme si přístroje a vztyčili jsme antény. Divili jsme se rychlosti vln a radovali jsme se, že máme možnost otáčením páky být ve spojení s Berlínem, Vídní, Paříží, Londýnem anebo s Římem. Síla lidského ducha, záležející v překonávání dálek, vyvrcholila v rozhlasu. Je to vynález úžasný, hospodářsky cenný, lze ho využít i politicky, ale pje-li hymnu lidské vynalézavosti, zpívá současně o ubohosti lidí.

Máme možnost vysílat svou řeč, zpěv, hudbu do daleka, máme možnost ve vteřině hovořit s přítelem v Římě. A co jsme si pomocí tohoto úžasného vynálezu dovedli říci? Co jsme si dovedli povědět, čím jsme obohatili ducha lidí v dálkách nás poslouchajících? Čím zlepšil tento vynález člověka a jeho duši? Není služebnost elektrických vln hodna toho, aby nosila radostnější zprávy, jež by člověk podával člověku? Zatím však vidíme, že se vzduchem posílají písničky, kuplety, odrhovačky a banální melodie. Vysílají se komické výstupy a agitační řeči. Genius lidstva dovedl zřídit rozhlas, ale nedovedl jím promluvit. Zavrhli jsme kameninové potrubí a pořídili jsme si potrubí zlaté; avšak lejeme jím svou špínu stejně jako dříve a zlaté roury nedaly vykrytalizovati našim výkalům a zůstaly stokou.

Geniálního technického vynálezu zmocní se všednost nebo vy počítavost, nebo se ho použije k zabíjení lidí. Tato tragédie všech vynálezů je tragédií lidského ducha, který se stal neplodným. Mravní ideály starých dob a náboženská velikost učitelů lidstva nebyly překonány žádným vynálezem, ale nejenomže nebyly překonány, nýbrž zůstaly nedostupnými a ztrácejí se dnešnímu lidstvu v mlhách. Ten, kdo najde mravní cíl, pomůže lidstvu, nikoli ten, kdo vynajde stroj, a dobrodincem pojmenují toho, kdo vytvoří vyšší a šlechtetnější úroveň lidských myšlenek, ne toho, kdo zdokonalí postup hospodářské výroby.

Stroje, stroje, volá dnešní doba. V strojích je smysl života a štěstí lidstva a nejzazší metou všech ideálů je utvořit z celého lidstva stroj.

Při tom se výbušných látek použilo k zabíjení, aeroplánů k válce, průmyslu k vyrábění válečných potřeb, tisku k demagogickému štvání, svobody k zotročování a rozhlasu k šíření hloupých vtipů a popěveků. Století vynálezů je duševně chudé a mravně upadá. Lidé přestávají myslet, stroje zatlačují duši: nastává symbiosa lidí se světem mašin.“

„Ach, milostivá paní“, řekl mladší inženýr. „Prosím vás, nemluvte o strojích. Mladé dáme lépe sluší, mluví-li o lásce. Sedíme před včelínem, který je velikým zřeknutím se lásky a zdařilým pokusem o racionalisaci plození. Zabýváme se velmi intensivně myšlenkou, jak v budoucnu zdokonaliti výrobu lidí, a byli jsme na ni přivedeni v Rusku. Tam jsou samí geniální lidé, a mají nápady, že my, Američané, nestačíme ani koukat. Schází jim jen technická možnost provedení. Pro tento nedostatek se tam nic neprovádí a geniální nápady vbrzku jsou zaplaveny nápady ještě geniálnějšími; tento však je tak geniální, že bude vyčnívati z každé naplaveniny, jako hora Ararat vyčnívala za potopy světa.“

„Jsem zvědava,“ řekla má žena. „Mluvte, věci lásky mě zajímají.“

„Je to trochu delikátní, milostivá paní,“ pokračoval inženýr. „Ale jste lékařkou a proto lze s vámi o tomto tématě mluvit. Vyčítají nám, že se staráme o mašiny a ne o lidi, a že životem v továrnách a v městech a produkty svého průmyslu degenerujeme lidstvo. Upřímně říkajíc, něco pravdy na tom je. Sedí-li člověk v tabákové továrně a nadívá cigarety, pracuje-li v uhelných dolech nebo mává-li rukou na městských křižovatkách, nepřidá mu to ke zdraví ani k spokojenosti. Lépe je na tom, kdo se svými kravkami oře rodný lán a komu žena na pole přináší brambory ve slupce a trochu podmáslí. Avšak časy idylického života přestaly a lidská práce unavuje člověka, neboť se stala jednotvárnou a důsledně provedenou atomisací se stane ještě jednotvárnější a duchamornější. Tomu však nelze zabrániti, neboť jinými cestami se lidstvo dát nemůže. Je tedy nutno starat se o nové lidstvo, zdravé a silné, které by všechnu tu námahu vydrželo a lehce

sněslo. Je nutno vypěstovati rasu. Dovedli jsme to u koní i u švestek, u prasat i ananasů. Podívejte se na třešně z vaší zahrady, jak jsou veliké, tvrdé, červené a šťavnaté, a srovnajte je s plody planých třešní, které rostou na stráni. Jaký to nepoměr! Postavte vedle sebe mongolského koníka a čistokrevnou anglickou klisnu a uvidíte, jakých zá- zraků lze dosáti promyšleným pěstováním rasy. Výroba budoucích generací je nejdůležitějším problémem států a lidské společnosti. Není to zrovna paradoxní, když se za dnešního pořádku do provádění tohoto nejdůležitějšího úkolu plete každý blbec? A přece je tomu tak. Ať je chytrý nebo hloupý, hrbatý nebo rovný, zdravý nebo nemocný, svěží nebo zatížený, každý fušuje do lásky a nejraději by zalidnil celou zemi sám. My to prostě chceme zakázat.“

„Nu, a jak vyrobíte ty nové generace, abych mluvila po vašem?“ otázala se má žena.

„Velmi jednoduše,“ řekl inženýr. „Vybereme mladé, zdravé, svěží a silné muže, umístíme je ve zvláštních ústavech, dopřejeme jim hojné stravy a zdravého sportu a dvakrát v týdnu jim budeme odní- mat semeno. Každou dávku rozdělíme jemnými přístroji na tisíc částic a jimi pak uměle oplodníme tisíc žen.“

„Z hlediska biologického je to možné,“ řekla má žena, „ale lidé nebudou chtít.“

„Tak se jim pomůžte,“ lakonicky odsekl inženýr. „Nejdříve to začnou v Rusku. Vydá se nařízení, a kdo nebude chtít – marš ke zdi. Zastřelí se několik tisíc pitomců a šťastná budoucnost příštích generací bude zabezpečena. Odstraní se tím láska, která je strašně zbytečným inventářem zastaralého romantismu a nehodí se do nových dob, a získá se všechen čas, který lidé dnešní doby pro- plácají na lásku. Včely si to zavedly také tak. Přenechaly akt lásky a plození jedině a samy pracují. Řekněte nám, zda jste při svém studiu včel shledala nějaké známky, které by nasvědčovaly, že k to- muto uspořádání výroby příštích generací přistoupily dobrovolně anebo že byly k tomu přinuceny?“

„Mám za to, že k tomu byly přinuceny,“ odpověděla má žena. „Nikoli však nějakým zákonem, který by si někdo vymyslel, nýbrž nutností, kterou diktovala příroda. Včely hledaly své životní optimum a našly je v uspořádání, kterému se dnes obdivujeme.“

„Doslova potvrzujete, milostivá paní, naši teorii. Příroda nařídila a včely hledaly své životní optimum. Zda se příkaz přírody v mozku a v morálce včel projevil jako zákon, který nejchytřejší z včel první vystihla a ostatním diktovala, to nemůžete potvrdit ani vyvrátit, poněvadž nemáte možnosti číst v minulosti včelího uvažování. My nazýváme způsob, kterým se nějaká kategorická nutnost dostane k vědomí a do mozku živého tvora, zákonem, a jestliže lidstvo dospěje k nutnosti, aby přetvořilo systém svého rozplozování, najdou se také zákonodárci, kteří budou dost výmluvní, aby tuto nutnost, přírodou diktovanou, dovedli vysloviti formulí zákona.“

„To jsou nesmysly, pánové,“ zvolal jsem rozhorleně. „Lidé nikdy nestrpí, aby jim někdo sáhl na jejich odvěká práva.“

„Pročpak nesmysly,“ bránil se inženýr. „Včely to také strpěly a osvědčilo se to u nich velmi dobře. Ostatně majetek, osobní svoboda, volnost obchodu jsou také dávnými lidskými právy a lidé si je nechali vzít, aniž věděli, co za ně dostanou; nechali si vzít náboženství i víru a vysmáli se bohu, ke kterému se modlily celé generace jejich předků – proč by si nenechali vzít varlata? Lidé se dali nahnati jako dobytek do vražedných válek a krvavých bitev – proč by se nedali nahnati do hygienicky zařízených ústavů k občasné operaci? Představte si, co by tím všechno zmizelo: všechna láska, všechny lyrické básně, krmení a vychovávání dětí, volba zaměstnání a podobně. Noví lidé tlukou na bránu života. My slyšíme jejich volání a vy je dosud neslyšíte. Technická a biologická revoluce se žene kolem vás, a vy jste hluchí. Chcete být méně dokonalými, nežli jsou včely dokonalé? Či nejsou naše ženy tak rostlé, aby přijaly semeno mužů nejlepších?“

„Ach, bože, jaká hrozná budoucnost se otvírá před námi,“ začal hořekovati můj přítel, který plány obou inženýrů pojal velmi

konkrétně. „Vždyť lidstvo ztratí vše, pro co lze žít, ztratí šumění lesů i sladkost vod, teplé polibky slunce i úsměvy hvězd, ztratí radost z práce i teplo rodinného krbu, ztratí možnost lásky a sladkého snění.“

Služebná přinesla hroudu čerstvě utlučeného másla, pecen domácího chleba, liptavský sýr a ředkvičky. Položila vše na stůl s dvěma novými lahvemi vína, a já jsem vstal, abych naléval.

„Připravil jste nám banket pod hvězdami,“ usmívali se hosté.

„Nikoliv,“ odpověděl redaktor. „Nenazývejte tuto večeři z produktů venkovského hospodářství, okořeněnou přátelským rozhovorem, banketem, neboť nic nedokazuje lépe nedostatek fantasmie a nedostupnost oblasti ducha než bankety. Dožil ses stříbrné svatby? Uspořádáš banket. Ženíš se, narodil se ti syn, je ti šedesát let, tvůj spolek byl založen před několika deceniemi, sešel ses se starými přáteli, vrátil ses z cest, uzavřels obchod, vyhráls ve volbách, zvítězils v závodech, dostals literární cenu? – uspořádáš banket. Banket se koná v soukromé nebo veřejné jídelně a záleží v tom, že přijdou pozvaní hosté v lepších oblecích, v černých oblecích anebo docela ve fraku, nebo jak koho napadne. Sednou si kolem stolu a začnou jíst: z šálku srkají výtažek z masa, jedí rohlík a z malé sklenky pijí španělské víno. Pak jedí nějaký předkrm, který má za účel podrážditi jejich chuť. Dobrák hostitel patrně ví, že je potřebí podráždit chuť a zvýšiti sekreci žaludečních šťáv, má-li člověk na posezení sníst desetkrát více jídla než jeho organismus potřebuje. Hostitel se postará, aby husám byla vyřezána játra a dá z nich udělati paštiku, která se podává s aspikem a jí s máslem, nebo připraví různé saláty a majonézy, oškrábe tělo rakům a krabům a narovná je do mušliček, všechno pěkně postříká citronem a pošle na stůl. Hudba hraje, nože a vidličky cvakají o talíř a hosté naplňují své vnitřnosti husími játry nebo různými ocásky. Pak ovšem dojde na kuřata zvláště vykrmená a zlatem plombované zuby pánů hostů ukončí pohádku jejich materiálního bytí na světě. Také pestře vybarvení bažanti končívají

svou lesní idylu v žaludcích pánů hostů. A srnec netuší, jaké cti se dostane jeho mrtvole a jaké obřady, podobající se náboženským ceremoniím, bude vykonávat nad jeho hřbetem kuchař i hostitel a jak budou jemně rozkrájené kousky jeho zad, prošpikované mandlemi nebo slaninou za zvuku hudby Beethovenových sonát klouzati do temných a tajemných vnitřností slavnostních hostů. Také krocán o tom neví, neboť kdyby věděl, že při jeho pohřbu bude svítit více světel než při pohřbu mnohého básníka a že hudba bude hrát dojemněji a krásněji, nehuboval by po celý život na svůj osud.

Mluvte však s takovými nerozumnými tvory. Vykládejte jim o cti, jaké se jim dostane, zakousne-li se do jejich kýty pan poslanec anebo docela pan ministr zahraničních věcí. Chtěl jsem to jednou vysvětlit čtyřnedělnímu telátku, avšak nechápalo zhola nic. Lízalo ruku řezníkovi, když motouzem ovazoval jeho hrdlo, aby je odvedl na smrt. Nechápalo, jak krásné je zemřít pro blaho jiných a jak vznešeným posláním je snědeno být od lidí vynikajících a význačných. Mnoho jsem se stýkal se zvířátky a poznal jsem, že jsou to tvorové zvláště ješitní. Stane-li se, že pochopí, že se jejich mrtvolky místo do krematoria musí odebrat do žaludků lidských, chtějí být pohřbívány za zvuků písní v útrokách zástupců světa průmyslového nebo hospodářského nebo v útrokách politiků a umělců, nebo docela zmizet navždy v ústech básníků, která voní sladkostí a medem.

Hostitel se však nespokojí tím, když jeho hosté snědí jedněm zvířátkům játra, druhým ocásky, třetím hřbet, čtvrtým kýtu, pátým mozeček, šestým hruď a sedmým jazyk, on vykuchá rybám jikry, žabám uřeže stehýnka, škeblím odřeže maso, z šneků udělá těstíčko a z želv polévku. Pak obrátí svůj zřetel k darům přírody nebo k pokrmům nekrvavým, upeče dorty a cukroví, přinese sýry a zmrzliny a mísy ovoce. Hosté jsou únavou rudí a nemohou dále. Pomáhá se jim pivem, vínem, černou kávou, likéry a různými proslovy.

Je to krásné býti hostem na banketu. Dosažení záviděníhodných met života oslavuje se tímto vznešeným způsobem, aby byla

projevna úměrnost cíle a oslavy. Na stole je mnoho květin. Bílé září nevinností, červené vášní a modrým, jak se zdá, je všechno jedno. Květiny jsou při každém pohřbu. Jak by mohly scházet při takovémto slavnostním pohřbívání tolika ostatků zvířat? Četl jsem, že byly nedávno bankety, kterých se zúčastnilo deset tisíc hostů, a dva tisíce lidí je obsluhovalo. A také jsem četl, že v Americe uspořádali banket v ohromném skleníku, který byl přeměněn v tropickou zahradu. Na stromech visely banány, ve větvích se houpali papouškové, číšníci byli převlečeni za opice a měli dlouhé ocasy. Hosté při tom byli ve fracích a dámy ve velikých toaletách s hlubokými výstřihy. Jaké to záření lidského ducha! Jaké to výšiny! Při takovýchto zprávách vkrádá se pýcha do srdce člověka nejskromnějšího, jenž, přemožen velikostí a vznešeností svých bratří, padá na kolena a chválí tvůrce, že mu dal býti člověkem.“

Pan redaktor si zapálil nový doutník a dodal: „Vidíte, pánové, že mluvím ironicky. Nemám rád bankety. Strašně se při nich zpotím, ale líbí se mi posedět za krásné letní noci, jako je dnes, ve volné přírodě a pod hvězdami a proletět duchem v oblastech otázek, které zajímají lidstvo, a zvýšiti lahodnost přítomné chvíle perspektivami budoucnosti.“

„Ty vaše perspektivy mnoho lahodnosti nepřidají,“ řekl můj přítel, který stále ještě myslel na umělé oplozování žen a nechtěl se s tím spřátelit.

„Jste ještě mladý, příteli,“ řekl redaktor, „a proto vás to rozčiluje. Až budete v mých letech, bude vám to jedno jako mně.“ A napil se vína.

„Souhlasím s vámi, pane, a zdá se mi, že jste v jádře vystihl podstatu prázdného hodování,“ řekl jsem a myšlenkami jsem se vrátil do dřívějších dob, kdy jsem mnoho přemýšlel o lidských zvyklostech. „Je rozdíl mezi posvícenským obědem venkovana, který sedá ke stolu, aby se hodně najedl, a je schopen hodně se najíst a z této své způsobilosti se radovat, a hodováním městských lidí,

kteří mají zkažené žaludky, zvadlou pleť a kyselé myšlenky. Četl jsem o jednom znamenitém banketu v Americe, který měl představovat největší výšiny lidské civilizace. Zúčastnilo se ho mnoho tisíc osob ze světa průmyslového, obchodního a uměleckého a konal se současně v několika městech Spojených států. Sály byly slavnostně vyzdobeny, stoly bělostně prostřeny a obtíženy tíhou jemného porculánu, stříbra a květin. Místnosti byly navzájem spojeny telefony a opatřeny megafony, proslovům hostů naslouchali účastníci banketu ve všech městech a projekční aparáty promítaly podobu mluvících na bílou stěnu. Mnoho se mluvilo a nic se neřeklo a mnoho se jedlo. Proč lidé v společném přijímání potravy spatřují výraz radosti a spojují je s každou slavností a zbytky téže potravy, která musí z těla vyjít, odstraňují tajně a stydí se, kdyby byli přistiženi při tomto úkonu?“

„Snad byste, proboha, nechtěl, aby takové skvělé shromáždění pánů a dam místo k prostřeným stolům usedlo ve veliké latríně?“ A oba inženýři se smáli. Snad si již v duchu představovali dámy vznešené společnosti s mohutnými butony v uších a s řetězy perel na krku – – –

„Dostali bychom se, pánové, příliš daleko,“ zdržoval jsem společnost, která se chtěla rozjařiti. „Je to problém spíše filosofický, a máte-li zájem o tento obor lidského vědění, přečtěte si, jak o najezení a o vyprázdnění smýšlel Schopenhauer.“

„A jak smýšlíte vy?“ dotírali na mne návštěvníci.

„Já nemiluji hodování a společné hodování už docela ne. Sednu-li ke stolu četné společnosti pozvaných hostí, abych několik hodin svého života strávil způsobným cvičením svých čelistí a rukou a abych rozdával konvenční úsměvy a poslouchal, co říkají ti, kdož jinak myslí, je mi smutno a dolehne na mne samota tíhou oceánu a opuštěnost prázdnotou pouští. Avšak v městech nutno hodovati. Hody jsou odleskem společnosti a měst, jejich mravní bídy, jejich bezobsažnosti a nemohoucnosti. Je mi úzko, uvážím-li, jakým

tempem rostou města a jak mizí kultura srdce. Lidé si tam nepomáhají, nýbrž obchodují, nectí se, nýbrž oslavují, nemají vlastních myšlenek a nemají, pro co by žili. Prostituce bloudí ulicemi a soulož nahradila lásku. Není vůdců, jsou jen dobyvatelé; není kněží, jsou jen řečníci; není filosofů, jsou jen profesorové; není vládců, jsou jen politikové. A básníci sami sebe trhají v špínu a kal a navzájem o sobě dokazují, že jsou podvodníky, že lžou a kradou. Bůh byl vyhozen na smetiště a organisovaný řev nahrazuje hudbu. A člověk tonoucí v hlubokých vírech své duše marně vztahuje ruce a ani stébla nenachází, jehož by se chytil. Nedůvěřuji karnevalům a ztratil jsem víru v budoucnost civilisace.“

Hvězdy se smály na nebi a na silnici, vedoucí kolem mé zahrady, houkaly automobily a jejich reflektory ozařovaly siluety stromů.

„Vzdáme dík našim hostitelům,“ řekli inženýři. „Zapřáhneme sto koní do jednoho vozu a vy nevěříte v civilisaci. Skutečnost vás usvědčuje, že nemáte pravdu. Jediný stroj dokáže více než vědy, Bible i Korán. Automobil je chlebem moderního života a sblížuje lidi; umožní nám, že již za hodinu budeme sedět se svými přáteli v Praze.“

„Sblížuje tělesně, ale duchovně rozdvojuje,“ vyhrkl můj přítel. „Rozdvojuje a vzbuzuje nenávisť. Slyšeli jste, jak žrec mladých a nejmladších zhnusen ,hustou sprostotou, která se kouří z očí a z nosů a z masitých otlých tváří líného žokového, desetipudového bohatství, které při svém přeplněném panděru létá rychlostí 100 až 120 kilometrů za hodinu‘ toužil mít po ruce revolver, aby mohl strílet? Vidíte, co způsobuje vaše strojová modla. Já nedovedu nenávidět, ale kdybych byl obdařen touto schopností, myslím, že bych nenáviděl automobily. Schválně jsem chodil po silnici a ztrácel se v oblacích kouře a prachu a poslouchal kletby pocestných a nadávání majitelů domů a domků. K večeru jsem se vracel inspirován svými zážitky a pokryt hustou vrstvou prachu a sedal jsem k svému stolku, abych napsal výkřik tak mohutný, že by dovedl zničit tyto

dábly z Apokalypsy. Avšak nedovedl jsem to. Má ruka neuměla vystihnout rozhněvané vibrace mé mírné duše a mé výpady zůstaly hrou. Až jednou padly mé zraky na několik řádek velekněze, kterému se podařilo několika slovy zničit tyto obludy. Seděl kdysi před kavárnou v Hofgastýně a na pár kroků před ním byla silnice. Po ní ujížděla dvojí šňůra automobilů do Badgastýnu a nazpět a policista střežil toto rychlé a smradlavé procesí. Velekněz seděl a viděl a do svého zápisníku napsal: „A jaká jsou to auta? Takových jsem u nás ještě neviděl: to jsou spíše lodi na perách než auta. Ti lidé mají tam i stolečky, na nichž mohou jíst, a snad i lehátka, na něž se mohou natáhnout. To jsou nějaká slavná auta říšskoněmecká, francouzská, anglická, což vím která. – A vzadu kufry, v nichž by složila i nejnáročnější diva všechny své toalety, jichž je potřeba na dobytí Paříže nebo Berlína, nebo vrah alespoň 2 až 3 rozčtvrcené lidské mrtvolky. A takovíhle jsou jejich obyvatelé: sedí tam dvě tři kokoty nebo ženy jim podobné, na prst namalované šminkou; z uší jim svítí butony jako lískové ořechy; a na jejich očích jsou líná, unavená víčka – a ne víčka, ale víka, která se otvírají a zavírají těžce jako víka od kufru; a z nich šlehne občas po tobě jakýsi rozmazaný pohled líné nudy a opovržení námi, misera plebs pedestris. A mezi nimi buď bříchatý holohlavý dědek s tváří jako gumový pytlík, anebo s žlutou pergamenovou kůží, nalepenou přímo na kostech lebky – nebo otlemený buldok. A všichni – i to zvíře – shlížejí na tebe s ohromným opovržením. Jsou to patrně zbohatlíci, hyeny, které se vypásly na mrtvolách, padlých ve válce, nebo v hladech po ní. A tím pohledem – i to zvíře – ti říkají: Blbče, blbče, který jsi nedoved krást jako my, jak jsi ubohý! A velekněz, přistihnuv měštku, jak se darmo přitírá k tomuto panstvu, styděl se jako nikdy v životě. Musil vyjít ven až za městečko, zahledět se do přelíbezná dětské tváře první pasačky, naposlouchat se trochu písně, kterou si zpívali na novostavbě k práci zedníci, nadívat se trochu do jejich umouněných, osmahlých, upřímných tváří, aby mohl zase žít s oním hmyzem tam pod jednou

střechou. ' Tak hodnotí vaše pekáče básník a kněz,“ volal můj přítel v zanícení, „a vy kolem nich tančíte jako židé kolem zlatého telete a chlubíte se, že máte továrny, které jich vyrobí několik tisíc denně. Zaneřádili jste jimi naše silnice – a Tolstoj by dnes jistě neused na rozcestí – a města jste učinili neobyvatelnými. Ulice jsou plné těchto hrkajících, frkajících a smrdících oblud, které se rozmnožily hůře než hraboši a zničily možnost klidného bydlení.“

„A vidíte“, zvolal vesele mladý inženýr, „my si teď do jednoho takového hraboše sedneme a za chvíli nezbude po nás než – – –“

„Milá vzpomínka,“ řekl jsem zdvořile, neboť jsem viděl na rtech svého přítele, že chce říci – smrad.

* * *

Hosté odjeli a já jsem vyšel se svým přítelem do noci, abych v tajemném tichu mlčícího světa srovnal své myšlenky hosty značně pocuchané.

„Nechci se takového uspořádání světa dočkati ani v dětech svých vnuků,“ řekl můj přítel a zhluboka vzdychl. „Nejsmutnější je, že mají pravdu. Civilisace skutečně spěje k vývojm, které nám zde vylíčili, a není prostředků, jak takové zkáze zabránit; ani se o to nikdo nesaží, spíše všichni přidáváme do kroku.“

„Nebreč,“ řekl jsem bodře a vzal jsem ho pod paží. „S civilisací je to jako s mniškou: nějaký čas řádí a pak zhyne sama sebou. Svět již viděl civilisaci babylonskou, fénickou, egyptskou, perskou, řeckou, římskou, arabskou, křesťanskou a mnoho jiných. Začalo to vždycky s obchodem a průmyslem, stavěly se stavby a vedly se války; pak k tomu přistoupila policie, vládní aparát, blahobyt, rozmařilost a nemoci – a bylo po civilisaci. A naše dnešní, strojová, začala se teprve před nedávnem. Má v sobě všechny složky civilisací dřívějších, zmohutněné vynalezenými stroji a vystavěnými městy. Člověk ztrácí jednotnost a vnitřní soustředěnost, ztrácí kontakt

s přírodou a přestává chléb svůj vydělávat rukama. Požitkářství vniklo v nejširší vrstvy lidu a zbytečnosti byly prohlášeny za nezbytné potřeby denního života. Lidstvo se stává duševně jednostranným a tělesně zrůdným a zubní lékaři mohli by být vývěsným štítem dnešních dob. Lidstvo zapomnělo na moudré nauky starých národů o dechu a na vlastní přísloví: vzduch boží duch, zkazilo si čistotu fyziologických postupů v těle a zavazuje oči jasnému zření svého ducha. Slabost a temnota, nemoc a hřích, ďábel a rozpad staly se protivou zdraví, slunečného záření, boha a jednoty. Rozkošnictví zvítězilo nad čistotou, domýšlivost nad pokorou, slabost nad silou, žárlivost nad důvěrou a chtění nad odříkáním. Lidé, kteří zabloudili do rašeliníšť civilisace, ztratili možnost, aby byli šťastni. Květina za oknem jim nahrazuje přírodu, pípa od vodovodu řeku a vysoké zdi zakouřených dvorků deptají v nich vzpomínku na nekonečné výhledy z hor. A přece i ti lidé, popírajíce přírodu a otvírajíce dveře nemocem, rozkoším, mlsnosti a zchoulostivění, v nervosním vyčerpání a v přílišné citlivosti tuší, že alegorické pověsti o ráji a o hříchu prvních lidí básnicky vyslovují hluboké pravdy a zvěstují lidem, že ztratili možnost, aby byli šťastni, a že prvním hříchem člověka bylo a jest odvrácení se od přírody. Žádná civilisace nevydrží dlouho a také takhle ne. Budeme začínat znovu, až to jednou trefíme.“

Došli jsme až k mezi a pod košatou jabloň, pod kterou jsme seděli odpoledne. Měsíc jasně svítil a noc byla jako mladá dívka, svěží, čerstvá, usměvavá, vlahá, měkká a vláčná. Usedli jsme za křoví a dýchali jsme vůni schnoucího sena a přijímali poslední vzpomínky pokosených květů a jejich vypravování o slávě slunce a o velikosti lásky. V tom jsme zaslechli mužný hlas a zahlédli jsme dvě postavy, stojící u kupy sena.

„Tak nedělej drahoty, Růžo,“ domlouval mladý Jíra své dívce. „Řekli jsme si přece, že se vezmeme.“

„No jo,“ řekla Růženka, „ale když pantáta nechce.“

„On nikdy nic nechce,“ odpověděl Jíra. „Nechce nic koupit, až když musí, nechce nic zaplatit, až když přijde exekuce, a také k našemu sňatku svolí, až uvidí, že už to musí být.“ A pak se zasmál, podrazil jí nohy a oba padli do sena.

Šli jsme dále a slyšeli jsme, jak z otevřených oken hostince pod strání zazněly do noci skřípavé zvuky gramofonu a pak falešné tóny jakési neslušné písně. Lidé tam seděli, pili, zpívali a tloukli kartami o stůl, až jim naskakovaly modřiny na prstech. Tak sedí všichni, kdož jen trochu na to mají, v hospodě, v kořalně, v restauraci hotelu, v baru, ve vinárně, ve vlaku, v divadle, v biografu nebo v kabaretě. A nesedí-li v některé z těchto místností, sedí doma a nevědí, že tajuplná noc rozprostřela nádheru svého bohatství nad jejich hlavami. Komu napadne, nejde-li na schůzku nebo z hospody, aby se procházel v noci? Lidé se lekají vlastního stínu a neradi rozmlouvají se světluškami v lesích. Krajina spí, ale zvíře opouští své teplé doupe a jde za dobrodružstvím. Noc je plna významných událostí, zahaluje cestičky v lese tmou a zve nás k výletu do vesmíru. Chodil jsem za mrazivých lednových nocí, když se hvězdy zimou na nebi třásly a zmrzlá země duněla pod nohama, chodil jsem v květnu, když kvetly šeříky, v červnu, když do dálky omamně voněly akáty, i v listopadu, když žluté listí vyprávělo větrům pohádku o zašlé slávě léta. Viděl jsem pastviny v měsíční záři, doubravu ve světle hvězd, tmavé lesy za noci černé jako hřích. Viděl jsem, jak se na březích potoků a říček pařezy vrb proměňovaly ve vodníky a jak na lukách v závoji lehkých mlh tančily víly. Slychal jsem, jak cvrčkové zpívali a žáby troubily a jak se stébla vysoké trávy kývala pod vlahými nárazy sladkého vánku. Nejkrásnější je letní noc za úplňku. I rybám se líbí takové divadlo a rády by vylezly z vody; stromy i křoví vrhají bizarní stíny, stromy a větve podobají se pytlákům s puškami, a mihne-li se mlázím liška, vycházející na lov, a sedne-li neslyšně na strom veliká sova, zapomínám na stroje a města a cítím rytmus živé přírody i radostné ozvy vlastního srdce.

Jíra s Růženou se zahrabali do sena, ztišili se a byli šťastni. Svět zdál se jim jistě dokonalým a vše bylo tak pěkně uzpůsobeno.

„Měl by ses oženit, příteli,“ řekl jsem, „nebo si aspoň udělej známost. Bylo by ti lépe. Seděl bys za takové krásné noci u řeky nebo na zahrádce a usmívaje se sahal bys šťastnou rukou do harfy večera a srdce tvé by odpovídalo hudbě cvrčků písní milosti.“

Z hospody zaletěly k nám šeplavé zvuky moderního tance, a zdálo se nám, že slyšíme, jak tanečníci dupají po podlaze. Můj přítel zesmutněl a řekl měkce: „Jsou květiny, které rozkvetou jen na jednu noc, a jsou lidé, jejichž život kvete jen jednou láskou. Miloval jsem dívku. Byla mladá a krásná, lehkonohá jako srna a její oči se podobaly studánce. Chodili jsme spolu městem, vyhýbali jsme se elektrikám, uskakovali jsme před automobily a spěchali jsme do některého sadu, do některého z těch městských zubožených pahýlů, abychom snili o štěstí a dívali se, jak město tisícem světelných očí pozdraví večer. Byly to nejkrásnější chvíle mého života. Když jsem vzal ruku své milenky do svých dlaní, neznámá síla naplnila mé nitro a mně se zdálo, že rostu až k hvězdám. Všechnu krásu, kterou Bůh uložil do mé duše, promítl jsem na ni a její jméno bylo mi souzvukem nekonečna. Ráda naslouchala mému horování o souzvuku duší, o síle lásky, o pokorném zrání a o slávě nevinného odevzdání. Mluvil jsem jí o síle nevinnosti, o písních přírody, o šeptání stromů a o vlhkých nocích, a četl jsem jí básně, které uchvátily mou duši. Naslouchala ráda, ale stejně ráda chodila k cukráři a do biografu. Chodil jsem dobrácky s ní a hořel jsem láskou. A jednou řekla, že chce, abych s ní šel tančit. Nerad vzpomínám na tu chvíli; nebylo ve mně dost mužnosti, abych odmítl, nebyl jsem dosti pohotový, abych jí to vymluvil. Zašli jsme do velikého tanečního baru v nejživější ulici města a byli jsme pohlceni ovzduším plným lehkomyšlnosti a rozvázané chlípnosti, atmosférou vína, štiplavého kouře a dráždivé hudby. Bylo mi smutno a vzpomínal jsem, nevím proč, na jásavé nedělní odpoledne loňských velikonoč. Mé děvče házelo

roztomilými pohledy a rozsávalo úsměvy; zdálo se, že je spokojena a že výkřiky lehkomyšlnosti úspěšně padají do její duše. Pak přišli tanečníci a žádali ji o tanec. Tančila krásně, ladně a chtivě a zdálo se mi, že se třese jako čerstvý list nad vodami. Její tanečníci se však tiskli k jejímu mladému tělu s nestoudností říjících samců a jejich pohyby byly plné neslušnosti. Rozhlédl jsem se kolem, abych viděl, zda i jiní tak tančí. Tančili tak všichni. Byl jsem naplněn ošklivostí a hnusem nad tímto veřejným hemzáním oblečených těl a toužil jsem vyjít z této podzemní jámy, stem žárovek osvětlené a zlatými cetkami naparáděné a plné neřesti a hloupé shovívavosti. Avšak má dívka se bavila tak znamenitě, že jsem jí nechtěl pokazit radost. Šli jsme domů až k ránu. Ulice byly plné papírů a smetí a pohozených novin a v matném osvětlení svítlen se potácely postavy pozdních chodců. Nyní jsem se již nezdržel a vylil jsem před ní všechnu svou ošklivost nad místností i tancem, mluvil jsem o čistotě jejích očí a o nevinosti jejích prsů a o urážlivě chlípné bezohlednosti mužů. Souhlasila se mnou a pak mi slíbila, že již nebudeme chodit tančit. Uplynulo několik měsíců a byla Květná neděle. Nesl jsem jí kočičky, které jsem natrhal v našem kraji, ale nepřišla na schůzku; rozběhl jsem se k jejímu příbytku, ale marně jsem zvonil u dveří bytu. ‚Nedělejte tu rámus,‘ napomenula mě domovnice, ‚a nechte slečnu vyspat. Před chvílí si teprve lehla; otvírala jsem jí, bylo už pět hodin pryč. Přijela s nějakým pánem v drožce; raději bych jí dala klíč, budí mě teď příliš často.‘ Díval jsem se na ni vyjeveně a nechápal jsem, co říká. A když odešla, stál jsem dlouho na jednom místě, a rozbouřená krev hučela mně v spáncích slovy: konec – smrt. Pak jsem šel, a nevěda proč, zamířil jsem k svému příteli, který mě v poslední době vyznamenával zvláštní pozorností a láskou, abych se vyplakal na jeho prsou. Proč jsem šel právě k němu, nevím dodnes, ale pudila mě jakási neviditelná síla. Byly to snad jeho úsměvy, kterými se na mne smál, když připíjel na mé zdraví ve vinárně? Nalezl jsem ho ještě v posteli. Tančil také až do rána a potom dlouho spal a zpod

peřiny vystrkoval špinavé a upocené nohy, znečištěné barvou punčoch. Vstoupil jsem bez zaklepání a vrhl jsem se zoufale do křesla u postele. Pak jsem mu s pláčem vypravoval o svém neštěstí a netajil jsem se mu, že jsem odhodlán učinit konec svému životu. Lekl se a hledal cigarety. Pak si zapálil a řekl rozvážně: „Pro tu se chceš střílet? Vždyť už chodí asi s pátým a sem ke mně také chodila a sama se do naha svlékla, ani jsem jí o to neřikal.“ Vytřeštil jsem na něho oči a utekl jsem pryč. Běžel jsem ulicemi města a zoufale jsem vykřikoval, takže si lidé mysli, že jsem se zbláznil. Na nárožích se mi smály plakáty a z oken tanečních síní na mne pokřikovaly nápisy. Přišel jsem pěšky do rodného kraje a onemocněl jsem. V horečce se mi zdálo o dívce, kterou jsem nadevše miloval, o tanečních síních, o chlápých mužích, o žhavých objetích plných cynismu a zhýralosti, o podupaných květech a o lejnu, které hodilo město do čisté studánky. Květnové dny byly plné milosti, příroda zůstala mi věrnou a uzdravila mě. Splácím jí láskou za lásku a netoužím po ženách.“

Můj přítel se odmlčel a pomalu kráčet podle mne. Představoval jsem si města a jejich znemravňující vliv na duši mladých lidí a věděl jsem, že se můj přítel svěřil se svou bolestí po první. Města a hřích se spojovala v jedno: Sodoma a Gomora, Babylon a Ninive, Lesbos a Řím, Paříž a Budapešť, vše tančilo ve vírech vášní tichou nocí. A já jsem uslyšel, jak řekl Hospodin: – A jestliže naleznu v městě tom padesáte spravedlivých, odpustím všemu tomu městu pro ně – a nenašel jich. A dštil na Sodomu a na Gomoru sírou a ohněm a podvrátil ta města i všecku tu rovinu, všecky také obyvatele těch měst a všecko, což roste z země. A pak jsem vzpomněl Učitele národů, jenž, vešed do města, uviděl, jak jedni chodili, jiní běhali, jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní leželi, jiní vstávali, jiní zas lehali, jiní se rozličně vrtěli; někteří byli samotni, jiní po houfech větších neb menších. Kroj a křtalt přerozlišný byl na nich, někteří číre nazí s divnými všickni posunky. Potkali-li se kteří, rozličného tu bylo kejklování rukama, ústy, koleny a jinak, k sobě se toulení a choulení,

summou rozličné trety. I děl mu tlumočník: ‚Tu hle máš to ušlechtilé pokolení lidské, ten rozkošný rozumem a nesmrtelností obdařený tvor, kterýž jak neskonaleho Boha obraz a k němu podobnost v sobě nosí, z rozličností těchto jejich neskonalých činů poznati se může. Tu jak v zrcadle spatříš důstojnost pokolení svého.‘ A Učitel viděl, jak všichni byli zpotvořeni, trudovatí a prašiví; mimo to některý měl svinský pysk, jiný psí zuby, jiný volovy rohy, jiný osličí uši, jiný baziliškovy oči, jiný liščí ocas, jiný vlčí pazoury. A mluvili k sobě rozličnými jazyky a nic sobě nerozuměli a zabývali se věcmi neúčelnými. Sbírali smetí a rozdělovali mezi sebe, zacházeli se zvonci a jinými titěrkami a hráli i se svým stínem jej měříce, honíce a lapající. Neřády byly hrozné a pohoršení a zlých příkladů plno. A Učitel viděl nestálost a vrtkavost lidskou a pýchu a zpínání se nad sebe vespolek a nadýmání a zalibování se sobě a nemoci rozličné a jak smrt všechno bídne hubí a jak lidé pomoci proti tomu daremně shledávají, neboť nemoci a smrti sami sobě strůjcové jsou.

A pak jsem vzpomněl na rozmařilého Martiala, jak si v rozkošnickém Římě, přemožen zábavami, přál, aby směl orat vlastní, byť jen malé políčko, a v zátíší klidně žít při skrovném majetku. Znechutilo se mu vycházet v chlad pestrých síní z mramoru a přinášet ranní pozdravy mocným pánům. Zhýčkaný básník toužil lovit v lesích a v nivách a z řeky třaslavou žíní vytahovati mrskající se rybu, včelám vybíratí žlutavý med, jíst na hrubém stole, na vlastním ohni vařit si vajíčko. Pak jsem vzpomněl na jiného Římana, na básníka životní moudrosti, životních zkušeností a filosofických reflexí, který zapěl:

*Beatus ille, qui procul negotiis,
ut prisca gens mortalium,
paterna rura bobus exercet suis,
solutus omni faenore.*

A spatřil jsem i Vergilia, jak rozložen ve stínu košatého buku ústy Meliboeovými děkuje, že může pást své kravky a pískat na tenkohlasou lesní píšťalu. Jeho pastýřské a rolnické zpěvy odrazily se svou idylickou čistotou od pozadí Říma, utápějícího se v neřesti a v hříchu, a jako pramen čisté vody přežily kamenná města. Pak jsem viděl světce vycházející do lesů a do pustin, aby zde žili v tiché modlitbě a práci vzdálení hluku a pošetilostí lidských, které se s úžasnou životností rozmnožují tam, kde mnoho lidí pohromadě žije.

A znovu zaletěly k nám zvuky gramofonu, hrajícího k tanci. Můj přítel, oživiv vypravováním vzpomínku na staré bolesti své duše, zachvěl se odporem a řekl:

„Je to známka mravního rozvratu a rozkladu. Národové staří tančili, poněvadž pěstovali kult těla a krásy: dovedli tančit a ladností pohybů svých klaněli se Kráse. Brzo se však tanec zvrhl a stal se nástrojem chlípných choutek břicháčů a pupkáčů a paní helm-brechtných; tančí se všude a i soukromé domácnosti se poskvřily tímto zlozvykem. Darmo horlil proti tomu náš Mistr, darmo křikl do tančícího davu: ‚Mnoho smrtelných i němých hříchů se tu děje, smilným, nečistým myšlením, frejováním, neřádným pohledem, řečí oplzlou, marnou a mnohou, údův dotýkáním, makáním, objímáním i jiným zlým pácháním. Tu jest smíchů, svárů i křiků dosti, tu pýchy, závisti, hněvů i jiné mnohé zlosti. Tu ten čas jest opuštění věcí lepších a dopuštění zlých, času maření, duší mnohých věčné zatracení, tu jest ďábelské chytré pokušení a dívkám i pacholkům v srdci veliké zprznění; neboť z domu vyjdouce přijdou k tanci – – ‘ A Štítný napsal: Tancův také přidrže se mnoho zlého: pýcha, smilstvo, závist. – Lidé zoufale hledají štěstí a zapomínají slov Písma: ‚Jedl jsem plást s medem svým a pil jsem víno své s mlékem svým.‘

Přítel mlčel a mně se zdálo, že se svítící pruh mléčné dráhy na nebi zkroutil do velikého otazníku a volá na mne – proč. A táže se, proč žiji já, proč žije můj přítel, proč tancují ti lidé v hospodě, proč se denně hemží davy v městech. A odpovědi nebylo. Cítil jsem, že

se začínám bořit do vesmíru, že ztrácím půdu pod nohama, a rychle jsem se myšlenkami vracel k svým milovaným představám o Waldenském rybníku a o americkém samotáři, jenž věděl, že život většiny lidí je tichým zoufáním a zkoušel sám sebe tisícerými zkouškami a poznal, že ovocem života v přepychu je zase jen přepych ať v hospodářství nebo v obchodě nebo v literatuře nebo v umění. Přepych ničí lidstvo a největší mudrci světa žili nejjednodušeji.

„Slyšel jsi,“ řekl jsem, „že Březina věnoval velkou státní cenu Svatoboru?“

„Ovšem,“ odpověděl můj přítel. „Jak jinak. Snad jsi neočekával, že si za ni koupí předplatné na lóži do divadla? Je veliký muž, zná tajemství světů a miluje život, ale život čistý a zdravé povětrí a nemá rád měst.“

Přisvědčil jsem a zatím, co přítel citoval verše z Tajemných dálek, schouliil jsem se do teplých myšlenek miláčka své duše, velikého spisovatele široké země, a představil jsem si, jak dovedl být šťasten, když kosil vysokou trávu nebo pluhem rozrýval černou zemi, a jak se radoval, když se nalila poupata kalin a když kolem vrby, osypané zlatým květem, zabzučely včely a když neviditelní skřivánci zapěli nad aksamitem zelenajících se ozimů a když nad dolinami a močály, zalitými hnědou, dosud neopadlou vodou, zakvílely kolihy a vysoko ve vzduchu proletěli jeřábi a husy.

„Nelze se oprostít od přitažlivosti hmoty a vzdáti se lásky k půdě,“ řekl jsem. „Potřebujeme její vůně a její měkké poddajnosti. Slyšel jsi Emersona, když řekl, že města neposkytují lidským smyslům dost prostoru?“

„Tisíckrát umřít volím, nežli tu být a dívat se na nepravost, fales, svody a ukrutnost,“ odpověděl mi přítel slovy velikého Učitele národů. Pak mávl rukou a řekl přesvědčivě: „Města jsou čočovice, za kterou lidé prodávají svobodu svých výhledů, a stroje, snímající z beder lidských břemeno práce, obtěžkávají je tíhou hříchu.“ A pak se dlouho díval k hvězdám pohledem askety.

Jaromír Rašín
Sláva strojů a měst

Edice Kuriozity

Ilustrace na obálce DAbeygoda/Shutterstock.com

Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 22. 5. 2019

ISBN 978-80-7602-863-0 (epub)

ISBN 978-80-7602-864-7 (pdf)

ISBN 978-80-7602-865-4 (prc)